

De beroepseed voor accountants

In hoeverre helpt de recent ingevoerde beroepseed de ethiek in de accountantssector vooruit?

Nordin de Korte

Studentnummer: 412960

Begeleider: H.J. Bouwer

Inleverdatum: 12 juli 2018

Inhoudsopgave

Bladzijde 2: Inhoudsopgave

Bladzijde 3: Hoofdstuk 1 Inleiding

Bladzijde 5: Hoofdstuk 2 De invloed van de beroepseed

Bladzijde 9: Hoofdstuk 3 De Hippocrates eed

Bladzijde 12: Hoofdstuk 4 Eden in de bedrijfseconomie

Bladzijde 15: Hoofdstuk 5 De bankierseed

Bladzijde 22: Hoofdstuk 6 De accountantseed

Bladzijde 30: Hoofdstuk 7 De enquête over de beroepseed

Bladzijde 32: Hoofdstuk 8 Conclusie

Bladzijde 35: Bijlage 1

Bladzijde 38: Bijlage 2

Bladzijde 41: Bijlage 3

Bladzijde 45: Literatuurlijst

Hoofdstuk 1 Inleiding

§1.1 Aanleiding voor de scriptie

De afgelopen jaren waren accountants vaak in het nieuws, maar niet op de manier waarop je zou hopen. Het waren voornamelijk alarmerende berichten over vertrouwen in accountants of het accountancyberoep, enkele voorbeelden zijn "Komt het ooit nog goed met ons vertrouwen in accountants?" (Kraaijeveld, 2014), "Accountants moeten weer te vertrouwen zijn" (Nijboer, 2014) of "Zonder geloofwaardigheid geen vertrouwen" (Nierop, 2016). Dit kwam mede door de reeks boekhoudschandalen, welke vooral na de crisis, maar ook nu nog naar buiten komen. EY trof recent de grootste schikking van Nederland (Mijnheer, 2018), KPMG had grote problemen bij het recent omgevallen Imtech (accountant.nl, 2015) en Deloitte noteerde het laatste schandaal, met de boekhoudfraude bij Steinhoff (Accountancy van morgen, 2018).

De laatste jaren is de sector in Nederland daarom hard bezig te onderzoeken hoe het maatschappelijk vertrouwen teruggekregen kan worden, het beginpunt daarvan was het lijvige rapport van de Nederlandse Beroepsorganisatie Accountants (de NBA) getiteld "In het publiek belang". Daarin werd onder meer aandacht besteed aan de cultuur bij accountantskantoren. De schandalen werden voor een gedeelte toegeschreven aan de cultuur en ethiek bij accountantskantoren (NBA, 2014). Om de ethiek onder accountants en daarmee de kwaliteit van het accountantswerk te verbeteren (en zo de stroom aan boekhoudschandalen te stoppen), zijn maatregelen genomen. Deze veranderingen moeten de kwaliteit van de accountantscontrole verbeteren en zo de maatschappelijke en politieke onvrede over accountants verminderen. Met betere kwaliteit controles zouden vervolgens ook weer minder schandalen in de sector ontstaan.

In deze scriptie wordt één van de doorgevoerde maatregelen uit dit rapport onderzocht, de beroepseed. Deze is in 2016 voor alle Nederlandse accountants ingevoerd om de ethiek te verbeteren. Voor 1 mei 2017 moesten alle accountants een beroepseed afleggen (NBA, sd), accountants die dat niet deden werden zelfs voor de tuchtrechter gedaagd (accountant.nl, 2017).

De accountantssector is niet de enige die na de crises van 2008 kritisch werd bekeken door de maatschappij en politiek. In sommige van deze sectoren werd ook een beroepseed geopperd, in het geval van de Nederlandse bankiers ook doorgevoerd. Deze sectoren worden eerst besproken voordat op de beroepseed van accountants ingegaan zal worden. Dit om te zien of bepaalde eigenschappen nodig zijn om een succesvolle beroepseed te hebben.

Naast de nieuwe eden, voortgekomen uit de crisis van 2008, bestaan ook nog enkele oude eden zoals de Hippocrates eed van artsen, de advocateneed en de eed voor notarissen. Op deze oude eden wordt gedurende de scriptie regelmatig teruggegrepen.

§1.2 Hoofdvraag

De hoofdvraag van deze scriptie luidt als volgt:

Hoe kan de beroepseed bijdragen aan het voorkomen van schandalen in de accountancysector?

§1.3 Opzet van de scriptie en relevantie

In dit eerste hoofdstuk wordt de aanleiding van de scriptie gemeld en hoe de scriptie is opgezet. In het tweede hoofdstuk wordt begonnen bij de basis, wat is een eed? Verder worden enkele eden aangehaald die al langer bestaan. Gekeken wordt of enkele aspecten te vinden zijn die ze gemeen hebben.

In het derde hoofdstuk zal via literatuuronderzoek worden ingegaan op de Hippocrates eed. In het vierde hoofdstuk zullen via literatuuronderzoek twee recent geopperde bedrijfseconomische eden worden onderzocht, de economeneed en de MBA eed. Het vijfde hoofdstuk zal de sinds 2013 ingevoerde bankierseed onderzoeken. Dit gebeurt enerzijds via literatuuronderzoek, anderzijds wordt gekeken naar de parlementaire behandeling. De bankierseed is namelijk door de Tweede Kamer behandeld, bij wet ingevoerd en verplicht gesteld. In de parlementaire behandeling wordt gekeken naar de invoering, wat waren de redenen van de Tweede Kamer om de bankierseed in te voeren?

Als deze eden onderzocht zijn, zal in hoofdstuk zes eerst de accountantseed zelf onder de loep genomen worden. Daarna zullen de inzichten opgedaan in het onderzoek naar de overige eden, geprojecteerd worden op de accountantseed. Voldoet de eed wel aan alle vereisten voor een succesvolle eed?

Naast het literatuuronderzoek, wordt in hoofdstuk zeven via een enquête onderzocht wat de gevolgen van de invoering van de beroepseed in de praktijk zijn. In de korte vragenlijst worden de accountants die de beroepseed hebben afgelegd, onder meer bevraagd over wat zijzelf anders doen na het afleggen van de beroepseed en of ze denken dat de sector zelf ethischer zal worden door de beroepseed.

Vervolgens zal in hoofdstuk acht afgesloten worden met een conclusie.

In de eerste bijlage staan alle eden vermeld waar in de scriptie naar verwezen wordt. In de tweede bijlage is de gebruikte vragenlijst geplaatst, met daarbij alle antwoordmogelijkheden. In de derde en laatste bijlage zijn de resultaten van de vragenlijst geplaatst.

Deze scriptie is bedoeld om bij te dragen aan het onderzoek naar ethiek in de accountancysector. Het startschot van de discussie over ethiek bij accountants was het Enron/Arthur Anderson debacle, sindsdien is hier altijd over gesproken. Vanaf de afgelopen crisis van 2008, is de discussie nog intenser gevoerd en niet opgehouden. In deze scriptie wordt onderzocht of de beroepseed een effectieve maatregel is de ethiek in de sector te verbeteren waardoor geen (of minder) boekhoudschandalen zullen voorkomen.

Hoofdstuk 2 De invloed van de beroepseed

§2.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt begonnen met wat een eed eigenlijk is, wat het betekent. Daarna zal gekeken worden naar andere beroepen die een eed hebben, wat zijn daar voor gemene delers in te ontdekken?

§2.2 Wat is een eed?

Om diep in te gaan op een eed, moet daarvoor eerst duidelijk zijn wat een eed precies is. Het woordenboek Van Dale geeft de betekenis: "een officiële belofte of verklaring". Door de eed sta je in voor de waarheid van wat je zegt.

In een eed zweer je dus iets wel of juist niet te doen. Een eed is soms vrijwillig, soms is de eed verplicht (zoals nu bij accountants). Daarnaast wordt in de literatuur vaak beschreven dat de functie van een eed verschilt door een andere adressant, de aard en kracht van de eed. De eed kan hierdoor anders gewaardeerd worden.

Sulmasy heeft in zijn paper een raamwerk gegeven voor wat een eed is¹. Hij beschrijft een eed als een soort belofte, maar dan anders (Sulmasy, 1999). Hij heeft negen zaken aangedragen die een eed typeren.

- Een eed heeft vaak moreel gewicht, hij is een uiting van moreel gewicht die de spreker bezwaart. Dit terwijl een belofte iets alledaags is, men geeft alleen intenties aan.
- Een eed wordt afgelegd in publieke context, niet tegen een specifiek persoon. Het is wel mogelijk dat slechts één getuige aanwezig is, maar het is nooit zo dat je een eed zweert aan één persoon.
- Een eed overstijgt altijd de mensheid, een eed wordt vaak gezworen tegenover een godheid of als je seculier bent, iets dat de godheid benadert.
- Een eed is iets wat men moreel zwaar betreft bij het onderwerp. De eed eist dat men een bepaald persoon wordt, bijvoorbeeld dat je altijd handelt in het beste belang van de maatschappij. Als je de eed dan vervolgens schendt, wordt dat je zwaar aangedragen.
- Aan een eed hangen vaak consequenties als een persoon zich niet houdt aan de eed.
- Een eed is altijd algemeen, er wordt niet iets specifiek in beloofd. Bij accountants wordt bijvoorbeeld in het algemeen beloofd om een professioneel-kritische houding te hebben.
- Een eed is algemeen in tijd, er zit geen einddatum op de eed. Als men eenmaal iets gezworen heeft, moet men zich zijn leven lang daaraan houden.

¹ Hij wordt onder meer aangehaald: 'An important formal conception of oaths is due to Sulmasy (1999), to whom the present discussion is profoundly indebted' (de Bruin, 2016)

- Een eed is altijd absoluut, men moet zich te allen tijde aan houden aan de eed en er is geen enkele reden je toch aan de eed te onttrekken.
- Als laatste is een eed een belofte een bepaald soort persoon te zijn voor andere personen. Dat wil dus zeggen dat persoonsoverstijgende trouw de toezegging van de eed markeert. Een eed is altijd tussen meerdere personen, het laat een nieuwe realiteit tussen meerdere mensen ontstaan.

§2.3 Overzicht beroepseden

Voor accountants is de beroepseed zeer recent ingevoerd, maar voor andere beroepen is een eed al veel langer gewoon. Voor artsen bestaat de Hippocrates eed al sinds de oudheid, maar voor notarissen en advocaten bestaat ook al lange tijd een wettelijk verplichte beroepseed. Sinds 2013 hebben ook bankiers een wettelijk verplichte beroepseed.

§2.3.1 Wettelijke verplichting

Niet alle eden zijn wettelijk verplicht. De Hippocrates eed is dit niet, het wel of niet afleggen van de eed heeft daarom ook geen invloed op bijvoorbeeld de inschrijving van de arts in het beroepsregister. Voor advocaten, notarissen en bankiers is de eed wel wettelijk verankerd. Advocaten hebben de eed sinds de Franse bezetting van Nederland onder Napoleon. De tekst is hetzelfde gebleven sinds 1836. De eed heeft in de loop der tijd wat commentaar gekregen. Kritiek was gericht op de (ouderwetse) tekst, maar in de sector was ook discussie of de eed noodzakelijk is (Christopoulos, 1999).

§2.3.2 Tuchtrect

In al deze beroepen is het zo dat een vorm van tuchtrect bestaat, voor alle beroepen is dit ook in de wet geregeld. Daaruit blijkt dat de wetgever het voor een beroep van belang acht dat de sector eventueel onprofessioneel handelen kan afstraffen. Voor artsen geldt de Wet BIG, in artikel 47 lid 1 worden twee normen gemeld die getoetst worden bij de tuchtrecter. Enerzijds het handelen of nalaten in strijd met de zorg die de beroepsbeoefenaar behoort te betrachten, anderzijds het handelen of nalaten in de hoedanigheid van hulpverlener dat in strijd is met het belang van goede uitoefening van gezondheidszorg. De notarissen (artikel 93 Wet op het notarisambt), advocaten (artikel 46 Advocatenwet) en bankiers (artikel 3.17c Wet op het financieel toezicht) hebben gelijksoortige artikelen. Als je als beroepsbeoefenaar niet handelt zoals zou moeten (vaak geeft de wet zelf richtlijnen), dan kan de tuchtrecter worden ingeschakeld.

§2.3.3 Belang eed

De Hippocrates eed speelde tot 2003 een beperkte rol in het medisch onderwijs, daarna heeft de KNMG (Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst) met de universiteiten de eed opgewaardeerd (KNMG, 2010). Dit omdat de KNMG vond dat de eed belangrijk was voor het vertrouwen van patiënten in artsen, maar ook als leidraad voor moeilijke beslissingen van artsen. De eed speelt niet persé een rol in het onderwijs, maar

omdat de eed invloed heeft op professionaliteit, komt hij wel regelmatig terug. De eed wordt bijvoorbeeld gebruikt bij thema's als kwaliteitsbewaking en het afleggen van verantwoordelijkheid.

Voor advocaten is het afleggen van de eed een voorwaarde voor het toegelaten worden tot de beroepsgroep. De normen van de eed zijn uitgewerkt in de gedragsregels. Bij schending van de gedragsregels kan een sanctie volgen via het tuchtrecht, maar voor een schending van de eed is nog nooit een advocaat veroordeeld (Christopoulos, 1999). De eed is samen met de gedragsregels en wettelijke (tucht-)normen het uitgangspunt van hoe een advocaat zich zou moeten gedragen. In de gedragsregels staat verder dat een advocaat moet handelen naar de kernwaarden van zijn beroep en alle wettelijke bepalingen en verordeningen, de inhoud van zijn eed en de verplichtingen die voortvloeien uit de opdrachtrelatie in acht moet nemen (Nederlandse Orde van Advocaten, sd).

Notarissen zijn ook verplicht de eed af te leggen, maar zij worden eerst bevoegd en hebben dan zes maanden de tijd om de eed af te leggen. Doen ze dat niet, dan vervalt de benoeming als notaris alsnog. Notarissen zijn aan tuchtrechtspraak onderworpen als zij handelen in strijd met de wet of als ze niet handelen met de zorg zoals een notaris dat behoort te doen.

Bankiers moeten binnen drie maanden nadat ze in dienst zijn getreden de bankierseed afgelegd hebben, wat vergelijkbaar is met de notariseed. Voor het schenden kan men direct worden vervolgd bij de tuchtrechter. Voor deze eed en het hierbij horende tuchtrecht, is een apart orgaan opgezet, de Stichting Tuchtrecht Banken (STB). Dit orgaan kan voor het breken van de eed bepaalde sancties opleggen. Daarbij kan gedacht worden aan een berisping, een maatregel tot het volgen van onderwijs, een boete van maximaal € 25.000 en een beroepsverbod voor een periode van maximaal drie jaar (Schokker, 2017). Bij de bankierseed is net zoals bij de advocateneed een koppeling gemaakt met gedragsregels. De gedragsregels zijn specifiekere dan een eed, ze geven meer inhoudelijke handvatten de gedragingen vorm te geven.

§2.3.4 Toetsen aan het raamwerk van Sulmasy

In de eerste paragraaf is een raamwerk voor een eed gegeven zoals Sulmasy dat neergelegd heeft. De eerder genoemde eden worden alle afgelegd in een publieke context, zoals zou moeten. Artsen leggen de eed af bij hun bul-uitreiking en de advocaten in de rechtbank van het gebied waar ze ingeschreven staan. De eed heeft een groot moreel gewicht en als je die schendt, dan wordt je dat zwaar aangedragen en volgen daaruit consequenties. Bij alle eden volgt tuchtrecht als de beroepsbeoefenaar zich niet houdt aan de normen en waarden van het beroep. Maar alleen bankiers en advocaten kunnen bij de tuchtrechter komen vanwege het schenden van de eed, waarbij opgemerkt moet worden dat dit voor advocaten dit nog nooit gebeurd is. Voor elke eed is het de bedoeling dat de eed een zwaar moreel gewicht heeft. Notarissen, bankiers en advocaten moeten de eed zweren een korte periode nadat ze begonnen zijn. Artsen leggen de eed af bij het behalen van het diploma. Dit moet allemaal

vooraf om op die manier de aflegger van de eed vooraf moreel te bezwaren en zodoende de beroepsbeoefenaar ethische normen te geven waaraan hij moet voldoen tijdens zijn werkzame leven.

In geen enkele eed staat een specifieke opdracht, notarissen hoeven bijvoorbeeld niet te beloven een bepaald soort akte wel of niet te tekenen. Enkel wordt beloofd, de wet te respecteren, de taak onpartijdig en eerlijk uit te voeren en geheimhouding te betrachten als dat gevraagd wordt. De eden hebben ook geen van alle een soort ontsnappingsclausule waardoor je in bepaalde situaties toch niet de eed hoeft te volgen. Door dit te doen zou je de eed altijd relatief en zwakker maken.

Hoofdstuk 3 De Hippocrates eed

§3.1 Introductie

In dit hoofdstuk wordt de Hippocrates eed onderzocht. Door literatuuronderzoek wordt gekeken wat de belangrijke aspecten van de eed zijn en wat belangrijk is om de eed te laten slagen.

§3.2 Behandeling van de Hippocrates eed

De Hippocrates eed werd rond 400 voor Christus opgetekend door de Griekse medicus Hippocrates. De eed heeft ondertussen vele veranderingen ondergaan, maar de oorspronkelijke tekst wordt door veel medici nog als leidend beschouwd (KNMG, 2010). De eed vestigde een standaard voor morele zelfregulatie in een beroepsgroep. Hoewel in die eed de goden werden aangeropen, was het geen religieuze eed. Het in de eed opgenomen beroepsverbond en de beschreven afbakening van aanvaardbare behandelingen en gedrag naar de patiënt, boden een pragmatisch gemotiveerde, normerende en rationele leidraad voor de medische opleiding, de beroepsuitoefening en de relatie tussen arts en patiënt. De leidraad was bedoeld voor een specifieke groep artsen, zij waren degenen die zich door de eed wilden onderscheiden van andere genezers. De eed werd beschouwd als een nevenproduct en traditie, die medische moraliteit vestigde (KNMG, 2010). In de loop der jaren is de tekst van de eed vele malen aangepast, tegenwoordig worden ook veel van die verschillende vormen gebruikt naast elkaar (Green, 2017).

In Nederland werd op 1 juni 1865 de eed wettelijk vastgelegd. Daar ligt de nadruk op de geheimhoudingsplicht en alle plichten die de arts worden opgelegd door de gemeenschap (KNMG, 2010). In 1948 werd in de verklaring van Geneve door de World Medical Association een aantal medisch-ethische gedragsregels vastgelegd, ook de eed kwam daarin voor. Tegenwoordig is de eed zelf minder van belang, maar zijn Hippocratische normen en waarden nog altijd een inspiratiebron voor medici die zich ethisch willen gedragen. In Nederland is voor de medische wereld de KNMG de zorgdrager over de eed (KNMG, 2010). Samen met de Nederlandse universiteiten is gezorgd dat de Hippocrates eed een vast onderdeel is gemaakt van de opleiding. Bij de uitreiking van de artsenbul wordt de eed standaard afgelegd. In Nederland wordt gebruik gemaakt van de Nederlandse artseneed, die ietwat anders is dan de originele Hippocrates eed. In deze scriptie zal de meer algemene en wijder verspreide Hippocrates eed worden gebruikt in plaats van de Nederlandse artseneed.

Een eed kan wijzen op een verbintenis met een aantal morele gedragingen. Deze bevestiging aan die gedragingen kan een arts zijn streven versterken om zichzelf in extreme situaties alsnog integer te gedragen. In het Verenigd Koninkrijk bestaan uitgebreide gedragsregels, die onder meer zijn gemaakt vanwege nieuwe wetten. De vraag is dan wat een eed daar nog aan toe zou voegen. Het belangrijkste doel van de eed is jezelf aan de kernwaarden van het beroep te verbinden, maar daarnaast om artsen een voorbeeld te laten zijn in professionele

integriteit. Een eed kan dit gedrag voortbrengen of versterken. Onder professionele integriteit vallen onder meer de traditionele morele deugden van mededogen en eerlijkheid.

Een eed geeft daarnaast een morele richtlijn, een oriëntatie gevolgd door bijvoorbeeld regels en voorschriften. Daarin staan normaal gesproken de grote lijnen besproken, maar een arts moet die regels met de eed in zijn achterhoofd doortrekken naar de dagelijkse gang van zaken (Hurwitz, 1997). Gedragsregels kunnen in individuele omstandigheden niet altijd toegepast worden (Limentani, 1999). Daardoor hadden, zonder persoonlijke reflectie en de eigen beslissingen aan ethische principes te staven, slechte of onwenselijke beslissingen genomen kunnen worden. Als arts jezelf vastleggen aan ethische principes, door middel van een eed, zou nadruk leggen op de persoonlijke verantwoordelijkheid van een arts, in plaats van alles aflaten hangen van een extern regelgevend orgaan.

In het Verenigd Koninkrijk werd een onderzoek uitgevoerd bij de medische universiteiten waarin ze gevraagd werden of wel of niet een eed gebruikt werd en wat ze daarvoor als reden hadden (Green, 2017). 24 van de 27 universiteiten gebruikten een eed. Van de drie universiteiten die geen eed hadden, wilde één het spoedig invoeren, terwijl een ander het niet deed omdat de studenten nog naar een andere universiteit moesten voor hun verdere opleiding (en daar de eed zouden gaan doen). Sommige universiteiten hadden de eed recent ingevoerd omdat studenten dit expliciet gevraagd hadden. In deze studie werd ook gevraagd waarom universiteiten een eed hebben. De meest genoemde redenen waren dat het een traditie was en dat de eed een mooie transitie belichaamde van een student naar een professional, het echte toetreden tot een beroepsgroep. Daarnaast werd aangevoerd dat de eed ideaal was om studenten eraan te herinneren dat professionele waarden invloed hebben op de behandeling van een patiënt, dat het de ceremonie net een extra lading geeft en het waarderen van de eed door zowel studenten als familie van de student. Opvallend was dat bij een aantal universiteiten de eed zowel voor de studie als bij het ontvangen van het diploma moest worden afgelegd.

In de Verenigde Staten is een soortgelijk onderzoek geweest in 2015, waarin naar alle medische universiteiten een vragenlijst gestuurd werd (Dossabhoy, Feng, & Desa, 2017). Alle universiteiten die antwoordden, zeiden dat ze studenten een eed af lieten leggen. Universiteiten verschilden alleen in welke eed gekozen werd, al bleek uit hetzelfde onderzoek dat de eden inhoudelijk niet zoveel van elkaar verschilden. Zowel Green als Dossabhoy et. al. vonden dat sommige studenten meerdere keren de eed af moeten leggen, al moeten studenten bij 34% van de universiteiten in de VS de eed zelfs drie keer afleggen.

Volgens Sulmasy zouden twee belangrijke redenen voor een eed bestaan (Sulmasy, 1999). De eerste is het professionalisme-argument, waarin hij mede leunt op het werk van Pellegrino (1979). Daarin zit besloten dat er zoiets is als een essentie van het zijn van een arts, waardoor artsen zich onderscheiden van andere personen. Dit zou beginnen met het feit dat er een zieke en lastige positie van de patiënt is. Deze kwetsbare positie van de patiënt zorgt dat een absoluut vertrouwen in de arts noodzakelijk is. Iemand die een patiënt professioneel aanbiedt

te helpen moet het doel hebben om die persoon goed te verzorgen, en de aanbieder moet dat vertrouwen waardig zijn.

Het afleggen van een eed is een gedeelte van wat het betekent professioneel te zijn. Een professional zou publiekelijk moeten belijden een professional te zijn om er daadwerkelijk één te zijn, dit zou een morele daad zijn (Kass, 1983). Sulmasy zegt dat de eed afleggen een uiting van deze morele daad is. Met het behalen van het diploma laat je zien dat je de kennis en vaardigheden hebt, maar het zweren van de eed is een vervolgstap die je het beroep binnen laat komen, het belijdt je inzet naar het beroep.

Een tweede reden voor een eed, is dat het sociaal gezien nuttig is (Sulmasy, 1999). Het staat buiten kijf dat een betere gezondheidszorg zal leiden tot een hogere maatschappelijke tevredenheid. Volgens Sulmasy weten de meeste artsen echter niet (exact) de morele voorschriften van de eed. Toch denken veel patiënten dat alle artsen een eed hebben gezworen en ze zeggen ook dat ze het belangrijk vinden dat hun arts de eed gezworen heeft. Alleen de gedachte dat hun arts de eed heeft afgelegd stelt patiënten dus al gerust. Vaak kan een arts niet vervolgd worden voor het breken van de eed. Dit is niet persé erg, want in veel landen zijn professionele standaarden opgesteld die verwijzen naar de inhoud van de eed. Medici zijn dus verantwoordelijk voor de inhoud van de eed via de standaarden. Daarnaast kunnen medici de richtlijnen uit de eed gebruiken als idealen om na te streven.

Samenvattend kan gezegd worden dat de eed voor artsen een eeuwenlange traditie heeft, waardoor het zich onderscheidt van andere eden. Onderzoek laat zien dat desondanks veel animo bestaat voor de beroepseed, veel universiteiten laten hun studenten er één afleggen, vaak ook omdat studenten dit zelf willen. Ze zien de eed als een belangrijk ijkpunt van de opleiding. De eed is begonnen als een richtlijn voor artsen die zich ethisch wilden gedragen. Traditie en de overgang van student naar professional worden nu genoemd als belangrijke redenen voor het afleggen van de eed. Daarnaast noemt Sulmasy in zijn werk het professionalisme argument en dat het afleggen van een eed sociaal gezien nuttig is.

Hoofdstuk 4 Eden in de bedrijfseconomie

§4.1 Introductie

De laatste financiële crisis heeft niet enkel gezorgd voor meer aandacht voor ethiek, maar heeft gezorgd voor meer aandacht voor beroepseden. Drie voorbeelden in de bedrijfseconomie zijn de MBA eed van Anderson en Escher, de economen eed van DeMartino en de Nederlandse bankierseed. In dit hoofdstuk zullen de MBA eed en de economeneed worden besproken. In hoofdstuk vijf zal de Nederlandse bankierseed besproken worden.

§4.2 MBA eed

In het begin van 2008 schreven twee hoogleraren op Harvard, Nohria en Kuhrana, een artikel, waarin ze beargumenteerden dat managers (MBA'ers) een apart beroep moeten vormen (Khurana & Nohria, 2008). Daarin schrijven ze ook dat ze een eed willen maken voor afgestudeerde MBA'ers. Deze eed zou geïnspireerd moeten zijn op de eed van artsen en advocaten. Deze beroepen hebben een doel van hun patiënt/cliënt voor ogen (patiënt beter maken of cliënt verdedigen), maar helpen daarmee ook de maatschappij vooruit. Als dit doorgetrokken wordt op managers, zouden zij enerzijds hun bedrijf vooruit helpen, maar anderzijds ook met hun bedrijf maatschappelijke waarde creëren.

Later in 2008 zorgde de MBA klas van dat jaar dat deze wens ook werkelijkheid werd, zij creëerden de MBA eed. De MBA eed zou de waarden en idealen van managers moeten schetsen (MBA Oath, sd). Met de eed hoopten de studenten drie dingen te bereiken. Ten eerste, een verschil maken in de levens van de studenten die de eed aflegden. Daarnaast hoopten ze de andere studenten uit te dagen om een hogere professionele standaard na te jagen. Als laatste, om een publiek debat te laten ontstaan over de professionalisering en verbetering van managers. Dit derde aspect van de eed was al snel bereikt omdat de eed onder meer in de Economist en de New York Times besproken werd. De vraag blijft of de eed de andere twee aspecten zal weten te realiseren (Anderson, 2009).

The Economist heeft een artikel aan de MBA eed gewijd (The Economist, 2009). Daarin waren ze niet bijzonder positief over de MBA eed. Ze zeggen dat het belachelijk lijkt dat studenten die \$100.000 hebben betaald voor hun MBA opleiding om rijk te worden, nu opeens willen overkomen als een integer persoon. Dat zal ofwel een goede marketingtruc zijn, of naïviteit die buiten de universiteit niet lang overeind zal blijven.

In het artikel worden ook de eerder genoemde Nohria en Kuhrana aangehaald. Daar wordt ook besproken dat bij de oprichting van de Harvard Business School, het idee was om net zoals de rechten en geneeskunde faculteit, een eed in te stellen. Dat dit niet gelukt is, was te wijten aan het feit dat geen overeenstemming bereikt kon worden over hoe managers zich zouden moeten gedragen. Managers zouden slechts één regel hebben, de bedrijfswinsten maximaliseren.

The Economist heeft verder twee grote kritiekpunten op de MBA beroepseed. De eerste is dat de eed in principe niet nodig is, want als fraude gepleegd zou worden, kan dat juridisch

afgestraft worden. Verder staat in de eed dat rekening gehouden moet worden met de belangen van collega's, medewerkers en nog meerdere groepen, terwijl voor een manager primair het belang van de aandeelhouder belangrijk is.

Het tweede kritiekpunt is dat de eed een papieren tijger is. Als je hem zou breken, staat er geen enkele sanctie op. Bovendien is het zeer moeilijk om bijvoorbeeld te achterhalen wat het betekent om jezelf op een ethische manier te gedragen.

Harvard is niet de eerste business school die een eed kreeg. Al in 2004 kreeg Thunderbird Business School (Thunderbird Business School, sd) een eed, die door studenten geschreven was. De president van Thunderbird zegt dat de eed door studenten de gehele opleiding als een leidraad gezien wordt en ook de gehele opleiding terugkomt. The Economist vindt het goed dat studenten tijdens hun studie aandacht besteden aan de (inhoud van de) eed, maar dat het veel belangrijker is wat gedaan wordt in de buitenwereld, als de studenten aan het werk zijn.

De eed van Thunderbird was bedoeld als een richtlijn voor elke toekomstige beslissing van de studenten. De Thunderbird Honor Council stelde de eed op die de school zijn kernwaarden en ethiek moest laten zien. De eed moet zorgen dat de maatschappij studenten van Thunderbird vertrouwt en verantwoordelijkheid bevorderen van de studenten.

Het boek waarin Anderson en Escher de MBA eed uitwerken, gaat onder meer in tegen de heersende opvatting in de micro-economie over het normale, te verwachten gedrag van een economische agent (O'Boyle, 2011). In het boek wordt matiging genoemd als een deugd die MBA's zouden moeten ontwikkelen om zodoende zich ethischer te gaan gedragen, hierbij wordt aangesloten bij oude Griekse filosofen.

In het boek wordt verder ingegaan op de band tussen de MBA eed en de Hippocrates eed. O'Boyle wijst op het feit dat artsen vele jaren moeten studeren op hun terrein, vele landelijke examens moeten halen en licenties moeten krijgen om überhaupt te mogen starten. Om MBA te worden, is niets van dat alles nodig. Daar komt nog bij dat amper aandacht is voor ethiek in het onderwijs voor MBA's. Bovendien worden er in het boek geen toepasbare ethische standaarden gegeven, waardoor de eed 'in het luchtledige lijkt te zweven' en dus moeilijk toepasbaar is.

O'Boyle komt tot de conclusie in zijn review dat de huidige MBA eed idealistisch is, maar dat de eed in huidige vorm nog niet zoveel voorstelt. O'Boyle pleit voor een nationaal examen voor MBA studenten met een sectie bedrijfsethiek. Op deze manier worden ook de business scholen min of meer verplicht meer aandacht te geven aan ethiek. Zo zal de eed meer inhoud krijgen. Daarnaast ziet hij veel in een suggestie uit het boek, om iemand die de eed zweert te koppelen aan een mentor die altijd kan helpen, vooral als de mentor iemand is die ervaring heeft in de bedrijfsethiek.

§4.3 Economen eed

Professor DeMartino bracht in 2011 een boek uit waarin pleit voor hij een eed voor economen (DeMartino, 2011). Hij kwam op dit idee omdat veel mensen economen de schuld

gaven voor de laatste financiële crisis, dezelfde reden voor het ontstaan van de MBA eed. Economen hebben veel invloed op de maatschappij, daarom zouden ze een eed moeten krijgen. Economen zitten namelijk vaak bij ministeries en andere publieke, private en multinationale instellingen. Daar hebben ze invloed op economisch beleid, dat enerzijds bepaalde mensen zal bevoordelen, maar anderzijds ook mensen zal benadelen. DeMartino schrijft dat de crux er voor economen in ligt, dat ze nooit helemaal zeker weten hoe een maatregel uitpakt. Hij geeft ook nog een paradox voor economen, namelijk dat ze uitgaan van een wereld waarin iedereen alleen aan iets doet uit het eigenbelang, terwijl economen zelf dingen willen bereiken in het publiek belang.

DeMartino hoopt de eed bij studenten moet worden afgelegd die hun doctoraat halen. Het probleem voor de economen eed is, net als bij de MBA eed, dat geen enkele manier bestaat om de eed te handhaven. In een review werd dit probleem ook beschreven, waarin ook meerdere onderzoeken werden aangehaald waaruit blijkt dat een niet te handhaven publieke eed enkel voor een vals gevoel van veiligheid zorgt en daardoor perverse effecten kan hebben (Oster, 2011).

DeMartino schrijft ook dat hij gelooft dat een eed, als die niet is ingebed of voortkomt uit een robuuste professionele ethiek, nooit kan werken. Eerst moet een sterke professionele ethiek komen, een binnen de economie nog weinig uitgediept veld. Hiervoor zullen onder meer onderwijs, literatuur, conferenties en teksten moeten veranderen. Daarnaast is het goed mogelijk dat voor verschillende sectoren van economie, verschillende gedragsregels en ethiek zal moeten zijn.

Met die professionele ethiek denkt DeMartino dat er een plek is voor gedragsregels, maar ook voor een eed. De tekst die in zijn boek stond, was slechts een voorzet. Hij denkt dat de eed een beroep doet om aan verplichtingen te voldoen, beperkingen te respecteren, belangrijke deugden te cultiveren en het werk met integriteit en nederigheid te doen.

Concluderend, worden de MBA eed en economeneed vooral een start genoemd van een ethischer sector. Voor de MBA eed geldt dat de bedoelingen mooi zijn, het is de bedoeling dat de eed managers ethisch laat handelen, maar volgens critici als O'Boyle en The Economist zal dat in de huidige vorm niet het geval zijn. O'Boyle vindt het lijken op idealisme. The Economist noemt de eed een papieren tijger, schendingen van de eed kunnen allang via de juridische weg opgelost worden, terwijl schending van de eed niets oplevert.

DeMartino heeft met de economeneed de bedoeling om economen op zijn minst te laten nadenken over ethisch handelen. Daarentegen zeggen DeMartino en Oster ook, dat een eed alleen daarvoor verre van voldoende is. DeMartino zegt dat voor de invoering van een eed reëel wordt, eerst nog een nieuwe stroming in de economie moet komen, gericht op ethisch handelen. Oster waarschuwt voor de invoering van een niet te handhaven, publieke eed, die zou namelijk kunnen zorgen voor een vals gevoel van veiligheid.

Hoofdstuk 5 De bankierseed

§5.1 Introductie

In het volgende hoofdstuk wordt gekeken naar de bankierseed. Heeft deze recent in Nederland ingevoerde eed overeenkomsten met de accountantseed? Wat waren de achtergronden van de invoering? Naast de parlementaire geschiedenis wordt ook in de literatuur gekeken hoe over deze eed gedacht wordt.

§5.2 Parlementaire geschiedenis bankierseed

De Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) richtte in de crisis een adviescommissie op die de rol van bankiers in de uitbraak van de crisis moest uitzoeken. Deze Commissie-Maas presenteerde in 2009 haar rapport 'Naar herstel van vertrouwen'. In dit rapport stond onder andere dat een moreel-ethische verklaring moest worden ingevoerd, ook wel een beroepseed. Banken gingen vanaf toen zelfstandig de eed invoeren en daarmee werken. De Tweede Kamer leden Huizinga en Blanksma wilden dat de eed wettelijk verplicht werd, daarvoor voerden ze de motie Huizinga/Blanksma in. Ze wilden de eed in de wet verankeren omdat het doel van de bankierseed op vrijwillige basis onvoldoende werd bereikt. Het doel van de eed was het vergroten van de bewustwording van de verantwoordelijkheid die bankiers dragen voor hun bank en voor het maatschappelijk belang bij alle bestuurders, bankmedewerkers en het algemeen publiek (Huizinga & Blanksma, 2011).

De motie werd aangenomen en na een wettelijke behandeling werd voor bankiers per 1 januari 2013 de eed wettelijk ingevoerd voor de bestuurders en commissarissen. Per 1 april 2015 is de eed echter uitgebreid naar alle medewerkers van een bank (AFM, sd). In tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, geldt de eed vanaf 2015 niet alleen voor bankmedewerkers, maar voor medewerkers van financiële instellingen. De officiële naam voor deze eed is 'eed of belofte in de financiële sector', maar door iedereen wordt de eed de bankierseed genoemd, zo ook in deze scriptie. Bij financiële instellingen geldt de eed voor beleidsbepalers, commissarissen, medewerkers met inhoudelijk klantcontact en medewerkers die het risicoprofiel van de onderneming wezenlijk kunnen beïnvloeden.

Als de eed wordt overtreden of niet wordt afgelegd, kan het consequenties hebben voor de geschiktheid van beleidsbepalers. De instellingen moeten dit in principe zelf oplossen, maar de AFM en DNB kunnen wel overgaan tot een hertoetsing over iemand zijn geschiktheid. Voor banken is daarnaast het tuchtrecht van toepassing. De eed wordt niet alleen mondeling afgelegd, maar ook schriftelijk.

De reden voor het invoeren van de bankierseed was om beleidsbepalers zich nog extra bewust te laten zijn van de maatschappelijke verantwoordelijkheden die ze dragen vanwege hun functie. Daarnaast moet de eed een bijdrage leveren aan het herstel van het maatschappelijk vertrouwen in de financiële en bankensector (banken.nl, 2013).

De eed is afgekeken van en sterk beïnvloed door de Hippocrates eed (Boatright, 2013; de Bruin, 2016). De Wijzigingswet financiële markten 2013 wilde de eed gelijk voor alle medewerkers in de financiële sector verplicht stellen, maar in de eerste brief van minister Dijsselbloem hierover, meldde hij dat de regering de eed enkel voor medewerkers van banken wilden invoeren, die door de AFM en DNB worden getoetst op geschiktheid (Kamerstuk 33236, nummer 13). De reden van de regering voor het invoeren van de eed was dat ze sterk hechten aan het feit dat bankiers zich bewust zijn van hun rol en de gevolgen van hun handelen. In de Nota naar aanleiding van het Verslag van de wet, ging de minister dieper in op de reden voor invoering van de eed. In de eed moet worden uitgesproken dat aan kernwaarden als klantbelang centraal en integer en zorgvuldig handelen wordt voldaan (Kamerstuk 33236, nummer 6). De minister vond dat iedereen daar altijd al aan had moeten voldoen, maar dat dat niet uit de praktijk blijkt. De invoering van de eed zal 'in belangrijke mate kunnen bijdragen aan de noodzakelijke gedrags- en cultuurverandering binnen de financiële sector'.

In de consultatie van de wet werd vooral veel geklaagd (Regeling eed of belofte financiële sector, onder §2) dat de eed symboolwetgeving zou zijn en niets zou bijdragen aan het ethischer maken van de bankensector. Dijsselbloem reageerde hierop dat de gewenste cultuuromslag niet alleen wet- en regelgeving vereist, maar ook een sterke morele dimensie. Die morele dimensie komt terug via het afleggen van de moreel-ethische verklaring in de vorm van de eed. Door de eed niet alleen te ondertekenen, maar ook uit te spreken, is het een krachtig statement dat zijn bijdrage moet gaan leveren aan het herstel van vertrouwen in de bankensector. De Kamer sloot zich bij Dijsselbloem aan. Wel vond de Kamer dat bij de eed tuchtrecht hoort (Kamerstuk 33235, nummer 12). Vooral de Tweede Kamer leden Nijboer (PvdA) en van Hijum (CDA) vonden dat de eed zonder een mogelijke (tucht)rechter tandoel is, het zou een vrijblijvende exercitie worden. Daarom moet een tuchtrechter worden gecreëerd, naast de eed. Zij verwijzen in hun kritiek naar advocaten, notarissen en artsen. Stuk voor stuk beroepen die een eed hebben, maar daarnaast tuchtrecht, zodat degene die de eed schendt, daar direct de prijs voor betaalt.

In de uiteindelijke Wijzigingswet financiële markten 2013 zat geen tuchtrecht, maar Dijsselbloem beloofde bij de wet om dat zo spoedig mogelijk te veranderen. Daarbij beloofde hij ook de reikwijdte van de eed uit te breiden naar de gehele financiële sector.

In de Wijzigingswet financiële markten 2015 werd de bankierseed naar alle medewerkers van banken en verschillende medewerkers van financieel dienstverleners uitgebreid en kwam voor bankiers tuchtrecht. In de Memorie van Toelichting (Kamerstuk 33918 nummer 3) staat dat de beleidsbepalers de eed moeten ondergaan om een goede 'tone at the top' te waarborgen. Toch moeten alle medewerkers de eed afleggen, dit omdat zij volgens de minister zich ten volle bewust moeten zijn van gedragsregels. Daarom vindt de minister het noodzakelijk dat ook zij de eed afleggen. Dijsselbloem legt uit dat een eed enerzijds normerend werkt, het geeft een duidelijke aanzet tot het antwoord op de vraag wat goede financiële dienstverlening inhoudt. Anderzijds werkt een eed ook vormend, dit doordat de

eed medewerkers uitnodigt over hun handelen en verantwoordelijkheden na te denken. Als laatste werkt een eed ook psychologisch, het is een persoonlijk appél en daarmee een vorm van zelfbinding. Verder schrijft Dijsselbloem dat mensen die bewust een verklaring ondertekenen ook eerder geneigd zijn deze verklaring als bindend te beschouwen. Daarom vindt hij het, in het belang van het maatschappelijk vertrouwen in de financiële ondernemingen, noodzakelijk dat alle medewerkers de eed afleggen.

Voor de effectiviteit van de eed is het belangrijk dat de groep die de eed aflegt niet te groot wordt, maar dat de eed wel de personen moet omvatten die het ethisch gehalte in de sector bepalen. Uit de Memorie blijkt dat de groep medewerkers die de eed moet gaan afleggen ongeveer 60.000 personen groot is, wat laat zien dat minister Dijsselbloem dit laatste niet heel strikt toepast.

Een andere reden voor het uitbreiden van de eed is dat medewerkers zelf meer bewust worden van de normen en waarden in de sector. Ze worden gewezen op de eigen verantwoordelijkheid. Daarnaast is gelet op de informatieasymmetrie tussen bank en klant, vertrouwen in de sector noodzakelijk. Dit vertrouwen moet door de externe werking van de eed versterkt worden.

Eenzijds moet de eed dus zorgen voor een ethischer handelende sector, anderzijds moet de eed de sector een ethischer uitstraling geven naar de buitenwereld toe. In 2015 was het plan van de minister om alleen medewerkers de eed te laten doen die invloed hadden op het risico van de bank, maar de NVB vroeg of de reikwijdte uitgebreid kon worden naar alle bankmedewerkers. De minister heeft vervolgens de reikwijdte uitgebreid.

De Afdeling advies van de Raad van State kwam in reactie op deze wet met aardig wat kanttekeningen (Kamerstuk 33918 nr. 11). De Afdeling merkt op dat de eed vooral een symbolische waarde heeft. De Afdeling stelt verder dat een eed en tuchtrecht alleen succesvol zouden kunnen zijn als een duidelijk te onderscheiden groep bestaat. Die groep is na de uitbreiding niet meer zichtbaar. Ze gaan verder:

Daarbij komt dat een zo grote en heterogene groep van personen die werkzaam zijn bij een bank een eed of belofte moet gaan afleggen dat de betekenis ervan door het massale karakter ervan aanmerkelijk kan verminderen. Het afleggen van de bedoelde eed of belofte door iedereen met wie de bank een contractuele relatie als medewerker heeft, kan al snel verworden tot een dagelijkse routine. Belangrijker is dat de naleving van integriteits- en zorgvuldigheidsnormen waaraan een bankmedewerker zich heeft te houden, uit het gedrag van die medewerker blijkt en dat deze naleving zo nodig wordt gehandhaafd. Dat wordt niet bevorderd door een routinematige eed of belofte.

De Afdeling adviseert om bovenstaande redenen de eed niet uit te breiden naar alle bankmedewerkers.

De minister is het hier niet mee eens. Hij zegt dat het klopt dat een eed normaal gesproken enkel kan werken voor een duidelijke groep personen, maar omdat de aanvraag voor de eed van de bankensector zelf komt, zou dat hier niet van toepassing zijn. De sector moet zelf waken voor de kracht van de eed. Daarnaast zegt Dijsselbloem dat een eed niet alleen symboolpolitiek is, maar ook consequenties kan hebben. De toezichthouder moet afdwingen

dat de onderneming ervoor zorgt dat medewerkers de eed afleggen en naleven. Doet de onderneming dat niet, dan kan de toezichthouder bijvoorbeeld boetes opleggen. Als het gaat om een bestuurder of een commissaris, kan de toezichthouder zelfs overgaan op het wegsturen van die persoon.

In beide wetswijzigingen was veel kritiek op de (te) grote reikwijdte van de eed. In de wijziging van 2015 is zelfs een amendement ingediend om de groep te verminderen (Kamerstuk 33918 nr. 15), maar ook dit mocht niet baten. Dijsselbloem hield voet bij stuk en de eed is voor alle bankmedewerkers ingevoerd.

De beide wetgevingsprocessen overziend, hebben het parlement en de regering met de bankierseed getracht de bankensector ethischer te maken. Tegelijkertijd wilden ze ook het maatschappelijk vertrouwen in de bankiers opvrijsen, een interne en externe werking. Belangrijk was, zeker in 2015, dat de bankenwereld zelf de minister vroeg om de uitbreiding en het tuchtrecht, ze stimuleerden Dijsselbloem verder te gaan dan hij eerst wilde. Dat laat zien dat de bankenwereld, in ieder geval op papier, hard aan het werk was om ethischer te gaan handelen en het maatschappelijk vertrouwen proberen terug te winnen en in de eed een belangrijk middel zag dit te doen.

Wel werd bij de parlementaire behandeling door leden van de Tweede Kamer en de Afdeling advies van de Raad van State opgemerkt dat de groep die de eed aflegt zo homogeen en klein mogelijk moet zijn (waar volgens hen niet aan voldaan was), maar ook dat een eed slechts symboolwetgeving zou zijn zonder iets aan de ethiek van bankiers te veranderen.

De eed moet bij de cultuur van een bank worden ingebed. Veel banken combineren de eed met een week van cultuur of met integriteitsprogramma's (Schokker, 2017). De AFM en DNB vonden dat de sector de eed en cultuur serieus oppakte en gaven daarvoor ook complimenten aan de sector. Het tuchtrecht is nog steeds in ontwikkeling, maar gehoopt wordt dat de tuchtrechter na enkele uitspraken een moreel ijkpunt kan worden voor bankiers zodat het tuchtrecht preventief gaat bijdragen aan een ethische sector.

De Monitoring Commissie Banken, die de naleving van de regels onderzocht, nam ook de eed onder de loep (Monitoring Commissie Code Banken, 2016). Daaruit blijkt dat de bankierseed in 94% van de jaarrekeningen onder de aandacht wordt gebracht. Uit een enquête in dit rapport bleek ook dat 53% van de ondervraagden het lastig vond in zijn werk ethisch te handelen. Banken gebruikten onder meer de bankierseed om over ethiek te praten. Frappant is dat het merendeel van de banken overtuigd is dat de eed bijdraagt aan ethisch handelen, terwijl de stakeholders behoorlijk sceptisch zijn. De commissie vond dat stakeholders liever meer aandacht zouden zien voor ethiek, onder meer door extra trainingen en meer aandacht voor ethiek in universitaire opleidingen.

De commissie bracht als laatste naar voren dat het abstracte thema van gedrag en cultuur zo concreet mogelijk gemaakt moet worden om goed nageleefd te kunnen worden. Daarvoor moeten doelstellingen van banken op ethisch gebied concreet worden, maar moeten medewerkers van banken ook oefenen hoe om te gaan met ethische dilemma's. Die

oefeningen zouden dan gevolgd moeten worden door debat van medewerkers over de keuzes. Dit debat zou ook met de buitenwereld gecommuniceerd moeten worden om wederzijds begrip te kweken tussen de buitenwereld (stakeholders, politiek) en de sector.

§5.3 Bankierseed in de literatuur

In de literatuur wordt besproken of de bankierseed niet beter van de sector zelf had kunnen blijven, dat het enkel op grond van sectoroverleg was ingevoerd en niet wettelijk verankerd werd (Gawronski & Tillema, 2013). De auteurs vinden het niet aannemelijk dat met de wettelijke verankering betere resultaten geboekt zullen worden. Ook schrijven ze dat een eed zowel iets persoonlijks als symbolisch is. Vanwege het symbolische vindt de eedaflegging vaak plaats in een publieke omgeving en wordt die afgelegd ten overstaan van iemand die respect verdient. In de advocatuur is dat bijvoorbeeld een deken. Deze symboliek en de betrokkenheid van bestuur en management zijn punten die bij kunnen dragen aan de kracht van een eed. Deze potentiële kracht zal in de bankierseed waarschijnlijk teniet gaan doordat de aflegging groepsgewijs mag gebeuren en na de aflegging onvoldoende aandacht wordt gebracht. Verder moet de eed in de sector geïmplementeerd worden, de auteurs verwijzen daarvoor naar de advocateneed. Daaromheen zijn concrete gedragsregels geïntroduceerd en komt de inhoud van de eed in vervolggesprekken en de interne opleiding aan bod.

Verder wordt een onderscheid gemaakt tussen beleidsbepalers van een bank enerzijds en de andere, overige medewerkers anderzijds. Onder deze medewerkers worden onder andere de bedrijfsjurist, IT-beheerder of analist verstaan.

De beleidsbepalers kunnen met hun gedragingen echt een daadwerkelijke bijdrage leveren aan een andere manier van werken, hoewel een eed nooit een fout zal kunnen voorkomen. De eed kan wel bijdragen aan het nalaten van bepaald gedrag en motiveren om het juiste te doen.

Voor de overige medewerkers is het lastig in te zien in hoeverre hun veranderde gedrag bijdraagt aan het herstel van vertrouwen in de sector. Ook zijn veel medewerkers niet echt te beschouwen als lid van de beroepsgroep.

Ook voor tuchtrecht bestaat een onderscheid tussen beleidsbepalers en andere medewerkers. In beginsel kan tuchtrecht het gevoel voor de individuele verantwoordelijkheid voor het naleven van de eed oproepen. Maar in tegenstelling tot artsen en advocaten, kennen bankiers een gezamenlijke verantwoordelijkheid en hebben ze een pluriform belang. Normale medewerkers dienen daarnaast voornamelijk het belang van hun bank en ze zitten niet op posities waar ze het beleid van de bank kunnen bepalen. Voor hen ligt tuchtrecht en de eed daarmee niet voor de hand.

Voor beleidsbepalers is dit anders. Zij hebben meer een publieke functie en zijn een beter omlijnde beroepsgroep, zoals dokters en advocaten. Daarnaast verkeren zij wel in de positie om het beleid van de bank te veranderen. Zij kunnen daarin wel het algemeen belang laten meewegen. Als de belangenafweging die gemaakt wordt ethisch laakbaar gebeurt, zou het logisch zijn om daar de tuchtrechter voor in te schakelen.

Tuchtrecht zou het wel mogelijk maken dat medewerkers persoonlijk kunnen worden aangesproken op hun ethisch laakbaar gedrag (Lieverse & Poelgeest, 2012). Dit zou weer een pluspunt zijn voor het tuchtrecht. Medewerkers worden dan zelf aangemoedigd tot integer handelen, zij worden op hun persoonlijke gedrag afgerekend. Verder stellen ze dat op eden altijd kritiek is, zelfs als die al zo kort en krachtig is als de advocateneed (deze eed staat in bijlage 1 en drie regels lang). Handhaving via tuchtrecht gebeurt daar voornamelijk via de Advocatenwet en gedragsregels. Ook hier wordt vastgesteld dat de advocateneed krachtig wordt door het overbrengen van de normen in de opleiding en begeleiding, maar daarnaast ook door de ceremonie van de eedaflegging. In de bankierseed wordt dit allemaal niet teruggevonden, waardoor ook zij vrezen voor de beperkte gevolgen van de eed.

Boatright meent daarnaast dat de bankierseed niet kan werken door een geringe focus op een patiënt of een cliënt, zoals bij artsen of advocaten (Boathright, 2013). Daarnaast slaagt de eed er niet in om een betrouwbare gids te zijn bij moeilijke beslissingen. Ethisch bankieren in de praktijk bestaat uit een verstandige belangenafwegingen maken en een genuanceerde toepassing van belangrijke ethische principes. De eed kan dan aandacht weghalen bij deze afweging en creëert dan een onjuist gevoel van vertrouwen. Boatright onderstreept daarnaast het belang van een inbedding van de eed in een pakket aan handelingen, zoals ethiekonderwijs. Een bankier wordt niet ethisch door het zweren van de eed en het morele gewicht dat daarbij hoort. Daarnaast bestaat geen bijbehorend beroepslichaam, zoals de Nederlandse Organisatie van Bankiers. Advocaten (de Nederlandse Orde van Advocaten), notarissen (Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie) en artsen (KNMG) hebben deze beroepsorganisatie wel.

Samenvattend is de bankierseed ingevoerd om het vertrouwen van de maatschappij in de sector te laten stijgen, maar ook om bankiers meer ethisch te laten handelen en zo niet meer dezelfde fouten te maken als voor de financiële crisis. Bij de wettelijke verankering van de eerste bankierseed in 2013, was de Tweede Kamer nog louter positief. Meerdere artikelen denken dat een eed die op beleidsbepalers drukt wel nuttig kan zijn. Een andere tone-at-the-top zou dus wel een positieve invloed op de ethiek in de sector kunnen hebben.

De uitbreiding van de eed in 2015 kon op veel meer kritiek rekenen, in de wetsconsulatie, van de Afdeling Advies van de Raad van State, van de Tweede Kamer en in alle hierboven besproken artikelen. De groep zou te groot zijn en de groep zou te massaal zijn om echt een bijdrage aan de ethiek te kunnen leveren. De sector mist daarnaast enkele zaken zoals aandacht voor ethiek in intern onderwijs, zoals dat bij onder meer advocaten wel gewoon is.

§5.4 Beroepseden naast elkaar gelegd

Omdat in de bedrijfseconomie over het algemeen weinig eden zijn, focust het onderzoek voor eden zich meestal op de Hippocrates eed (de Bruin, 2016). De Bruin bespreekt in zijn paper onder andere de Hippocrates eed (in de vorm van de verklaring van Genève), de Nederlandse bankierseed, de MBA eed en de economen eed van DeMartino. Het valt de Bruin op dat veel van de eden in de bedrijfseconomie hun bestaansgrond kregen in de

financiële crisis. De inspiratie voor bedrijfseconomische eden ligt vaak in de Hippocrates eed. In het paper wordt naast het raamwerk van Sulmasy, gebruik gemaakt van een inhoudelijke toetsing (Ragatz & Duska, 2010). In een soort ranglijst worden de eden getoetst, daaruit blijkt dat de MBA eed het beste scoort, zelfs nog voor de Hippocrates eed. De bankierseed en de economen eed scoren net iets minder, maar nog steeds relatief goed. In de discussie van de resultaten, blijkt dat geen enkele van de bedrijfseconomische eden het professionalisme bevordert of de compliance verbetert. Dit komt volgens de Bruin doordat bankier, econoom en manager niet als apart beroep worden gezien, zoals arts, advocaat en accountant. De eden bevorderen en faciliteren echter wel morele afwegingen.

Als naar de inhoud gekeken wordt, valt het op dat de bedrijfseconomische eden zich bijna alleen maar focussen op consumenten en andere stakeholders niet noemen (denk aan werknemers of de maatschappij). Dit kan worden verklaard door het feit dat de eden een reactie zijn op het gedaalde vertrouwen van consumenten in de sector. Dit geldt niet voor de MBA eed, die is juist bijzonder uitgebreid.

Tabel 1. Overzicht vier besproken eden aan raamwerk Sulmasy

	Hippocrates eed	MBA eed	Economeneed	Bankierseed
Moreel gewicht	X	X	X	X
Publieke context	X	X		(optioneel)
Consequenties (tuchtrecht)	X			X
Algemeen in vorm	X	X	X	X
Algemeen in tijd	X	X	X	X
Eed is absoluut	X	X		
Normen en waarden	X	X	X	X
Ceremonie	X		X	(optioneel)
Transcendentie (bovenmenselijke)	X	X	X	X

Hoofdstuk 6 De accountantseed

§6.1 Introductie

Eerst zal de invoering van de beroepseed voor accountants besproken worden. Hoe is de eed tot stand gekomen? Daarna zal de accountantseed getoetst worden aan de gevonden vereisten voor een beroepseed.

§6.2 Totstandkoming accountantseed

De eed voor accountants is geregeld in de Verordening op de beroepseed voor accountants artikel 7 lid 1 en ingegaan op 1 juni 2016. Alle accountants die op dat moment ingeschreven waren moesten binnen 11 maanden de beroepseed afleggen (artikel 2-4). Er waren geen voorwaardes verbonden aan het afleggen van de eed, zoals een cursus ethiek.

Alle accountants die na de inwerkingtreding van de verordening worden ingeschreven, moeten binnen drie maanden de beroepseed afleggen (artikel 3-1). Iedereen die nu accountant is of wordt, moet de beroepseed hebben afgelegd.

De eed van accountants is niet wettelijk verankerd, dus de Tweede Kamer heeft het niet behandeld. De CDA-fractie vroeg zich af waarom dit niet zo is, tijdens de behandeling van de Wet aanvullende maatregelen accountantsorganisaties (Kamerstuk 34677, nummer 6). Minister Dijsselbloem antwoordde daarop dat de beroepseed door de sector zelf is geïmplementeerd, de NBA heeft daarvoor de al eerder genoemde Verordening op de beroepseed uitgevaardigd. De regering zag geen noodzaak de eed alsnog wettelijk te verankeren, ook omdat 98% van de accountants de eed toen al had afgelegd.

De beroepseed voor accountants werd voor het eerst geopperd in het rapport 'In het publiek belang'. Dit is een rapport door de Werkgroep toekomst accountantsberoep is gemaakt in 2014, in opdracht van de NBA. De Tweede Kamer had de NBA opgedragen het vertrouwen van de maatschappij terug te winnen. De NBA heeft daarop een werkgroep ingesteld die met een rapport vol met maatregelen kwam (NBA, 2014).

In het rapport is een heel hoofdstuk gewijd aan de cultuur van accountants. De cultuur was een belangrijke reden dat de kwaliteit van de accountantscontroles onder de maat waren. Cultuur komt enerzijds van de tone-at-the-top en de communicatie van de leiding, maar ook door het feitelijk handelen binnen de organisatie. De beroepseed is de allereerste maatregel van het rapport, het moet ervoor zorgen dat de cultuur binnen de accountantsorganisaties verbetert.

De discussie over de beroepseed heeft voor accountants in 2015 plaatsgevonden, op de NBA-site accountant.nl, op de themabijeenkomst-ALV over de eed en op de ALV van 2016. Op de themabijeenkomst waren een arts en advocaat aanwezig om iets over hun eed te vertellen. Beiden waren positief over de eed en droegen dat ook uit, de accountants waren het daar niet altijd mee eens. Accountants vonden onder meer dat de eed iets is voor de buitenwereld en niet voor de sector zelf, het zou een schijnzekerheid creëren. Er was op dat

moment al tuchtrecht en de nodige wet- en regelgeving die moest zorgen dat accountants binnen de lijntjes bleven. Veel kritiek kwam ook van accountants die al lange tijd werkzaam waren in de sector en die geen nut zagen in het nu nog afleggen van een eed. Dit werd verwoord als 'ik ga nu toch niets meer veranderen aan mijn werkwijze'.

In de algemene ledenvergadering van 2016 moest de eed worden goedgekeurd. Daar werd over de eerder genoemde verordening gestemd. Het NBA bestuur vond de beroepseed een belangrijk punt van de cultuurverandering, maar als een bestaande accountant geen eed zou afleggen, kan de NBA zijn inschrijving als accountant niet doorstrepen. Wel zou een klacht ingediend worden bij de Accountantskamer (NBA, 2016).

Volgens de voorzitter van de NBA wordt de invoering van de beroepseed gezien als "een publiekelijk statement over de fundamentele beginselen uit de gedragscode voor accountants" (NBA, 2017). Verder blijkt uit de notulen dat nog veel vragen onbeantwoord waren. Zo was er veel onduidelijkheid over hoe 'in het algemeen belang handelen' uitgelegd moest worden. Accountants hebben een werkgever die ervanuit gaat dat het bedrijf een zo gunstig mogelijke regeling wilt hebben. Het 'in het algemeen belang handelen' moest uitgelegd worden als handelen binnen de kaders van de wet- en regelgeving. De NBA heeft bewust gekozen de eed niet schriftelijk af te laten leggen, maar juist bij een plechtige bijeenkomst waar de eed moet worden uitgesproken. Dit ceremoniële aspect wordt ook weer flink ingeperkt, omdat 19.000 eden in 11 maanden moesten worden afgelegd. Daardoor moest het in een hoog tempo gebeuren en werden zelfs eden via de beeldtelefoon (Skype of Facetime) afgelegd. Dit doet bijzonder veel afbreuk aan het, belangrijke, ceremoniële aspect van de eed. Men vraagt zich verder af of de eedaflegging, vanwege het hoge tempo en het benoemen van september 2016 tot 'Maand van de eed', niet te commercieel is geworden (wat ook weer het belang zou inperken).

Tevens werd gevraagd naar de meerwaarde van de eed, in samenhang met de vraag wat de eed nu voor effect heeft gehad bij andere beroepen, zoals bij bankiers. De plaatsvervangend voorzitter van de NBA, D.M. Clement AA RA, geeft aan dat de eed bedoeld is om het vertrouwen in het beroep te herstellen. Het maatschappelijk effect van de bankierseed is nog niet vast te stellen omdat die op dat moment te kort daarvoor ingevoerd is, op andere beroepseden gaat ze niet in. Alleen zegt ze dat "het invoeren van de beroepseed voor accountants past in de huidige tijd en is bedoeld om te laten zien dat de accountant staat voor bepaalde normen en waarden" (NBA, 2017). Dit zou opgevat kunnen worden als zeggen dat het invoeren niet veel uitmaakt voor de ethiek in de sector, maar als verplicht wordt gezien door de maatschappij in de huidige tijd en daarom toch maar ingevoerd wordt. Een eerdere vraag was ook al of de eed niet puur symbolisch was, ten gunste van de politiek. De NBA ontkent dit, ze vinden dat de eed voor accountants een maatschappelijke functie vervult en gezien moet worden in hetzelfde licht als de eden voor artsen, notarissen en advocaten.

De beroepseed moet door nieuwe accountants afgelegd worden binnen drie maanden na inschrijving in het register bij de NBA. Het afleggen van de eed gebeurt op speciale avonden/bijeenkomsten die de NBA organiseert gedurende het jaar. De accountant moet

zich eerst aanmelden voor een bijeenkomst of wordt hiervoor uitgenodigd. De grootte van de groep varieert van 1 tot 30 personen die de eed gelijk aflegt. Er is een vertegenwoordiger van de NBA die een inleiding houdt en de tekst van de eed voorleest. Daarna moet de accountant antwoorden met “Zo waarlijk helpe mij God almachtig” (NBA, sd).

Enkele accountants hebben ondanks waarschuwingen en herinneringen van de NBA de eed niet afgelegd. De Accountantskamer heeft deze accountants hun inschrijving daarop doorgehaald (Beslissing ex artikel 38 Wet tuchtrechtspraak accountants in de zaak met nummer 17/1809, 17/1814, 17/1815, 17/1816, 17/1823, 17/1824, 17/1833 en 17/1839, 2017). De Kamer onderstreept het belang van de eed, hij is bedoeld om het vertrouwen in de sector te bevorderen. Daarmee is het volgens de Kamer een belangrijke verplichting en essentiële voorwaarde het beroep uit te kunnen oefenen. Door de eed niet af te leggen, hebben de accountants de Verordening (op de beroepseed) overtreden en hebben ze ook gehandeld in strijd met het beginsel van professionaliteit. De Kamer maakt het in de uitspraak onmogelijk om het beroep uit te oefenen, zonder de eed te hebben afgelegd. Hun inschrijving wordt nu slechts een maand doorgehaald, in de uitspraak stelt de Kamer dat een langere doorhaling niet nodig is. De accountants zullen de eed na de doorhaling wel moeten afleggen, omdat ze zich anders niet kunnen inschrijven in het register.

§6.3 Voldoet de accountantseed aan vereisten voor een succesvolle eed?

In de voorgaande hoofdstukken zijn uiteenlopende eden belicht en getoetst middels literatuurstudie. Daaruit zijn bepaalde vereisten gekomen waaraan een eed moet voldoen. Nu zal de accountantseed langs de desbetreffende meetlat gelegd worden.

Het belangrijkste is dat de eed niet in het luchtledige hangt. Zonder een grotere aandacht aan ethiek, bijvoorbeeld in het onderwijs, is de eed in feite een loze belofte. Accountants zouden dan een eed afleggen, maar niet weten waar het in feite over gaat.

Accountantskantoren hebben nu vaak een week van de ethiek, maar dit is niet voldoende om een echt en diep belang te geven aan de eed. Het belang van de eed, en daarmee samenhangende ethiek, zou door de hele opleiding verweven moeten zitten (Boatright, 2013; DeMartino, 2011; Gawronski & Tillema, 2013; O’Boyle, 2011). Gedacht kan ook worden aan een minimum PE-punten op het gebied van ethiek, zodat tijdens het werkzame leven ethiek een rol blijft spelen.

De invoering van de eed ging in een razend tempo (19.000 eedafleggingen binnen 11 maanden) en de bestaande accountants hoefden alleen de eed te zweren. Een breder omhulsel werd niet door de NBA geleverd, de kantoren konden zelf bijvoorbeeld een ethiekweek organiseren. Voor nieuwe accountants geldt dat zij hun beroepseed binnen drie maanden moeten afleggen na hun NBA-inschrijving, ook zonder echt aandacht te hebben gegeven aan ethiek. In de CEA-eindtermen wordt aan 200 ECTS een verplichte bestemming gegeven. Daarvan wordt slechts 8 ECTS aan het vakgebied Gedrag, Ethiek en Besluitvorming gegeven (CEA, 2015). Voor nieuwe accountants is ethiek daarom geen centraal punt in de opleiding. De eed voor accountants voldoet op dit punt niet aan de vereisten voor een

succesvolle eed.

Dit probleem is op te lossen, om te beginnen zou in de opleiding ethiek meer moeten terugkomen. Hetzij in aparte vakken, hetzij door het te verweven in andere vakken. Om dit te bevorderen zou ethiek in het theoretische examen tot accountant moeten zitten, waardoor universiteiten wel meer ruimte voor vrij moeten maken voor ethiek (O'Boyle, 2011). Daarnaast moeten accountantskantoren zelf meer ruimte geven aan ethiek door bijvoorbeeld meer te oefenen met het maken van moeilijke beslissingen en die dan ook te bespreken. O'Boyle geeft daarnaast bij de MBA eed een suggestie die misschien heel effectief kan zijn. Koppel bij de eed een mentor aan de aflegger, het liefst iemand uit de bedrijfsethiek. Zo kan je, als je voor een lastige beslissing staat, met die partner contact opnemen en dan samen tot een ethische beslissing komen.

De eed zou daarnaast de kernwaarden van het beroep moeten bevorderen en helpen om de kernwaarden meer aanspreekbaar te maken. Dit is mede terug te vinden bij de MBA eed en de bankierseed. Hiervoor is het ook weer nodig dat de eed steeds weer terugkomt tijdens de opleiding en het werkzame leven (in een twijfelmoment bijvoorbeeld), zoals net is aangehaald.

Een volgend belangrijk punt is dat de eed concreet gemaakt moet worden. De eed zelf moet algemeen zijn, maar daaruit moeten wel concretere regels gevormd worden. Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van gedragsregels, zoals advocaten en bankiers dit hebben. In de accountantssector is daaraan voldaan. Sinds 1 januari 2014 is de "Verordening gedrags- en beroepsregels accountants" in werking getreden. Hoewel in de verordening geen concrete voorbeelden meer zitten, zijn de normen (ethische regels) wel duidelijker geformuleerd, waardoor het maatschappelijk veld beter weet waar accountants zich aan moeten houden (Valckx & van der Weijden, 2014). De NBA heeft later, met de NBA-Handreiking 1130, ook nog concrete voorbeelden en een diepere analyse van de gedragsregels geboden. Dit tezamen, kan worden gesteld dat de eed concreet gemaakt is. Wat nog wel de positie van de eed kan versterken, is dat de eed en de gedragsregels meer met elkaar verweven worden. Als voorbeeld kan daarbij gekeken worden naar de advocateneed, waar de gedragsregels en eed echt naast elkaar leven en elkaar versterken.

De eed moet daarnaast niet ongestraft gebroken kunnen worden. Alle eden hebben een tuchtrechter die ervoor zorgt dat als de eed gebroken wordt, de professional daar problemen mee krijgt. Bij de eventueel in te voeren MBA- en economeed komt ook naar voren dat het cruciaal is om de eed niet een papieren tijger te laten worden.

De accountantssector heeft een sterk stelsel van tuchtrecht. Voor klachten over het beroepsmatig handelen kan in eerste instantie de klachtencommissie van de NBA of het desbetreffende accountantskantoor worden ingeschakeld. Naast deze klachtencommissie bestaat de Accountantskamer. De Accountantskamer gaat over het beroepsmatig handelen van de accountant in strijd met de wet- en regelgeving en het belang van een goede uitoefening van het accountantsberoep, hieronder valt ook het breken van de eed en

bijbehorende gedragsregels (NBA, 2013). De Kamer is belast met tuchtrecht, in die procedures staat zowel de positie van de klager als het belang van de goede beroepsuitoefening centraal. De Kamer heeft op 20 december 2017 van acht accountants de inschrijving doorgehaald voor het niet afleggen van de eed. In de annotatie van het arrest (van Almelo, 2017) wordt beschreven dat de Kamer hiermee duidelijk maakt de eed van groot belang te vinden. Hiermee wordt duidelijk dat de eed meer is dan een papieren tijger. Daarnaast kan tuchtrecht ook een afschrikwekkende werking hebben. Accountants weten dat als ze iets verkeerd doen ze tuchtrechtelijk aangepakt kunnen worden. De hoop is dat accountants in eerste instantie al meer ethisch gaan handelen. De politiek en de NVB hopen dat het nieuwe tuchtrecht voor bankiers zal gaan uitpakken, dit zal bij de invoering van de accountantseed ook bij de NBA meegespeeld hebben.

Op de nieuwe bedrijfseconomische eden wordt de kritiek geuit dat het niet logisch is om een eed te hebben, het zou namelijk niet gaan om een apart beroep. Eén type econoom, manager of bankier bestaat niet, er is geen aparte homogene groep. Zowel MBA's, economen en bankiers hebben ieder onder meer geen gezamenlijke vooropleiding, gezamenlijk eindexamen of een branchevereniging. Daardoor kunnen ze niet als een te onderscheiden beroep worden gezien. Accountants hebben wel al deze zaken en kunnen wel als onderscheidbaar beroep gezien worden, waardoor aan die voorwaarde van de eed is voldaan.²

De groep die de eed moet afleggen, moet zo klein als mogelijk zijn en dan ook nog zo homogeen mogelijk. Veel kritiek op de bankierseed ging hierover. Daar werden alle medewerkers van de banken verplicht de eed af te leggen, ook werknemers die niets met de bedrijfsvoering van doen hadden. De NBA had op 31 december 2017 21.479 leden, dit zijn ook de hoeveelheid bevoegde accountants op dat moment (NBA, 2018). Alle accountants hebben dezelfde beroepsopleiding moeten doen en verrichten allen financiële diensten. De groep kan daardoor als homogeen gezien worden. De groep is in ieder geval veel homogener dan bankiers, voor wie ook een eed is gaan gelden.

Toch valt op die homogeniteit wel iets aan te merken. Van de ruim 21 duizend accountants, waren ongeveer 9000 openbare accountants, ongeveer hetzelfde aantal als accountants in business. Tevens waren ongeveer 1500 accountants interne- en overheidsaccountants. Verder waren nog 1891 accountants in ruste. Dit laat zien dat toch nog veel heterogeniteit in de sector zit. De accountants in business werken bijvoorbeeld als financieel directeur, terwijl de openbaar accountant jaarrekeningen controleert. De kritieken op accountants gingen over de openbaar accountants, die fouten maakten tijdens het controleren van de jaarrekeningen voor accountantskantoren. De overige accountants waren niet betrokken bij de schandalen waardoor het voor hen minder logisch is de eed te zweren. De eed past accountants in business ook net iets minder dan openbaar accountants.

² De Bruijn verwees in zijn kritiek naar de MBA eed nog naar accountants. Accountants zouden een beroepsgroep zijn die wel als een apart beroep gezien konden worden.

De eed heeft nu betrekking op een redelijk homogene en kleine groep, maar had nog beter afgebakend kunnen worden door niet alle ingeschreven accountants de eed te laten afleggen, maar door de eed enkel te laten gelden voor de openbare accountants. De groep was dan kleiner en homogener geweest, daarnaast had dan ook alleen gefocust kunnen worden op de groep die de problemen veroorzaakt en voor wie de maatregel is bedoeld.

De eed moet, om invloed te hebben, ook omgeven zijn met een mooie ceremonie. De aflegging van de eed moet een rustig moment zijn van bezinning. De Hippocrates eed, de advocateneed en de bankierseed hebben alle een verschillende soort ceremonie. De Hippocrates eed wordt afgelegd bij het behalen van de artsenbul. De advocaten moeten in de rechtbank van hun arrondissement komen voor een beëdiging, daar zouden ze allemaal de eed moeten afleggen. In de praktijk worden meerdere advocaten per bijeenkomst beëdigd, waardoor het vaak voorkomt dat de rechter de eed voorleest en de advocaten slechts "zo waarlijk helpe mij God almachtig" of "dat beloof ik" moeten zeggen (Veldhuis, 2016). Bankiers moeten de eed zowel mondeling, ten overstaan van minimaal een getuige en een persoon in hogere functie, als schriftelijk afleggen.

Het afleggen van de accountantseed moest in een razend tempo gebeuren, 19.000 eedafleggingen in 11 maanden door het gehele land. De wijze waarop is afgelegd, onder andere via Skype of Facetime en in grote groepen tegelijk, doet behoorlijk afbreuk aan het ceremoniële aspect van de eed. Voor nieuwe accountants is de eedaflegging gekoppeld aan de diploma-uitreiking. Dit is zoals het bij artsen ook gebeurt, wat ervoor zorgt dat de eed het nodige ceremoniële vertoon als vanzelf krijgt. De conclusie kan dan zijn dat aan deze voorwaarde verre van is voldaan voor de bestaande accountants, maar dat voor nieuwe afstuderende accountants er wel aan voldaan lijkt.

De eed zou verder een morele richtlijn moeten zijn, iets waar accountants naar op kunnen kijken en in lastige beslissingen een houvast aan hebben. De eed is in wezen zo gemaakt dat het hieraan voldoet, in alle tijden kan je terugvallen op de eed. Of de eed ook zo gebruikt wordt in de praktijk, moet blijken uit de vragenlijst.

Het afleggen van de eed moet zorgen voor vertrouwen in de sector vanuit de maatschappij. Een belangrijk voorbeeld is dat ondanks dat artsen de eed die ze gezworen hebben zich bijna niet meer herinneren, patiënten toch vertrouwen hebben in de arts en zijn handelen. Dit vanwege de gedachte dat de arts de eed wel gezworen heeft en hem naleeft. De reden dat de bankierseed is ingevoerd, sluit hier naadloos op aan. De hoop van de politiek met de eed is namelijk dat het de maatschappij ervan overtuigd dat de sector meer in het maatschappelijk belang gaat handelen. De eed voor accountants is ook ingevoerd om ervoor te zorgen dat het maatschappelijk vertrouwen terugkomt. In het verlengde van de bovenstaande argumenten, is het invoeren van de accountantseed een logisch gevolg.

De eed moet daarnaast de overgang van student naar professional symboliseren. Het zorgt ervoor dat men vanaf het moment dat de eed afgelegd wordt, men herinnert wordt aan het professionalisme, zoals bij de Hippocrates en MBA eed. De MBA eed was ontstaan om MBA's

een hogere professionele standaard na te laten jagen. De artseneed moet laten zien dat de arts zich volledig inzet voor het beroep, men houdt zich serieus ermee bezig en zal zich daar ook volledig voor gaan inzetten. Dit hangt echter samen met het feit dat een arts kan beslissen over leven en dood en dat een eventuele fout (foute beslissingen of inschattingen) een enorme impact op personen kunnen hebben. Het is twijfelachtig of aan de eed van een accountant dezelfde waarde gehangen kan worden op dit vlak.

Bij een eed blijft altijd de vraag of het slechts symboolwetgeving is of dat het daadwerkelijk invloed heeft op de ethiek van de beroepsgroep. Vooral bij de bankierseed en de eed voor economen en MBA's kwam dit terug. Bij artsen is juist weinig kritiek op de eed, dit zou kunnen komen doordat het een eeuwenlange traditie is in de beroepsgroep. Volgens deze gedachte zou dan echter ook de advocateneed, die ook al lang bestaat, boven de twijfel verheven moeten zijn. Maar dat is niet het geval, de advocateneed ontvangt juist behoorlijk veel kritiek (Christopoulos, 1999). Onder die kritiek klinkt dat de eed slechts symboolwetgeving is. Uit de enquête blijkt dat accountants zich hier bezig houden met dit vraagstuk, lost de eed een probleem op of is het enkel voor de buitenwereld?

Alles tezamen voldoet de accountantseed aan veel belangrijke zaken. Er is tuchtrecht, de eed is concreet gemaakt, accountants zijn een gemakkelijk te herkennen beroep in de maatschappij, het is een morele richtlijn en veel andere beroepsgroepen hebben ook een eed om het maatschappelijk vertrouwen te vergroten.

Dat de eed nu uitgerold is voor alle accountants, lijkt niet de meest ideale oplossing. De eed zou sterker gemaakt kunnen worden als de eed alsnog slechts zou gaan gelden in de homogenere en kleinere groep voor wie de eed in wezen bedoeld is: de openbare accountants.

De ceremonie is voor de bestaande accountants niet goed ingevuld met massabijeenkomsten en het afleggen van de eed via Facetime of Skype. Doordat de eedaflegging nu samen met de diploma-uitreiking plaatsvindt, is het mogelijk dat aan deze voorwaarde voldaan zal worden. Echter, dit hangt wel af van de uitvoering. Enkel het zeggen "dat beloof ik" middenin een grote groep, zal niet direct de gewenste ceremonie en moment van reflectie opleveren. Als wel een apart moment voor iedereen gecreëerd wordt, dan is voor nieuwe accountants wel aan deze voorwaarde voldaan.

Het belangrijkste gebrek is dat de eed nu nog niet is ingebed in een veel uitgebreider geheel aan ethiekonderwijs en andere aandacht voor ethiek, ondanks dat daarvoor wel ruimte ligt. De CEA heeft 200 ECTS aan verplichte studiepunten, waarvan nu slechts 8 ECTS voor een vakgebied waar ethiek weer een gedeelte van is. Dat zou, om de eed meer gewicht te geven, veel meer moeten worden. Gedacht kan ook worden aan het inzetten van de PE-cursussen. De NBA zou bijvoorbeeld kunnen verplichten om een bepaalde hoeveelheid PE punten te halen in het veld van ethiek. Maar ook de accountantskantoren kunnen hun steentje bijdragen. Zij zouden de eed meer in de bedrijfsvoering kunnen laten terugkomen, meer verwijzen naar de eed. In bedrijfstrainingen op de kantoren, zou de eed ook meer naar voren kunnen worden gehaald als een morele richtlijn. Als hieraan voldaan wordt, zal de eed ook

automatisch meer appelleren aan de kernwaarden van de sector en ze ook aanspreekbaar maken.

Tabel 2. Toetsen van de 5 besproken eden aan het raamwerk van Sulmasy

	Hippocrates eed	MBA eed	Economeneed	Bankierseed	Accountantseed
Moreel gewicht	X	X	X	X	X
Publieke context	X	X		(optioneel)	X
Consequenties (tuchtrecht)	X			X	X
Algemeen in vorm	X	X	X	X	X
Algemeen in tijd	X	X	X	X	X
Eed is absoluut	X	X			X
Normen en waarden	X	X	X	X	X
Ceremonie	X		X	(optioneel)	X (voor nieuwe accountants)
Transcendentie (bovenmenselijke)	X	X	X	X	X

Concluderend heeft de huidige eed al een redelijk sterke positie in het veld, zeker voor nieuwe accountants. De sector zal hierdoor ethischer worden. Dit zal een effect gaan hebben op de hoeveelheid schandalen in de sector. De eed kan echter nog een stuk sterker worden als in de opleiding vooraf en tijdens het werkzame leven meer aandacht aan ethiek en de eed wordt besteed, verder zou nog goed gekeken moeten worden naar de ceremonie omtrent de aflegging. De gebreken zijn op te lossen, de NBA zou de regels daarom te allen tijde kunnen veranderen om de eed nog meer kracht te geven.

Het effect van de eed op de accountants die al in de sector werkten, zal echter een stuk minder zijn. Aan de eisen voor een bepaalde ceremonie is verre van voldaan, daar bovenop was en is voor hen in de opleiding weinig tot geen ruimte voor ethiek geweest.

Hoofdstuk 7 De Enquête over de beroepseed

§7.1 Inleiding

In het komende hoofdstuk wordt via een korte enquête het effect van de beroepseed in de praktijk getest. Nadat de vorige hoofdstukken edén via de literatuur onderzocht werden, zorgt dit hoofdstuk dat de accountantseed ook in de praktijk wordt onderzocht.

§7.2 De enquête

De enquête is opgesteld om niet alleen via de literatuur het effect van de beroepseed voor accountants te testen, maar ook in de praktijk. Hoe kijken accountants tegen de eed aan en hoe gebruiken ze de eed in de praktijk (of gebruiken ze hem überhaupt niet?). Op deze manier kan een inschatting gemaakt worden hoe de eed in de praktijk werkt en wat voor effect de eed zal hebben.

De enquête is onder andere toegestuurd naar alle top-10 accountantskantoren ³, met PwC, Deloitte, RSM en Schipper/OAZ is contact geweest en zij hebben het in ieder geval doorgestuurd naar (een gedeelte van) hun accountants. Daarnaast is, via contact met de secretaris van de NBA, door middel van de NBA nieuwsbrief verspreid onder alle accountants die de nieuwsbrief ontvangen (de NBA Nieuws van vrijdag 29 juni, ongeveer 18.000 accountants ontvingen deze nieuwsbrief). Uiteindelijk zijn 167 reacties binnen gekomen. Daaronder waren enkele die nog geen accountant waren en daarom de eed nog niet afgelegd hadden. Deze reacties zijn uitgesloten van de resultaten, waardoor 158 reacties geldig zijn en meegenomen worden.

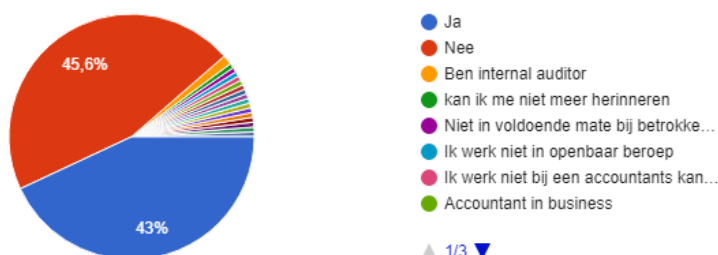
De vragen van de vragenlijst staan in bijlage twee, de antwoorden op de gesloten vragen staan volledig, in de vorm van diagrammen, in bijlage drie. In de vragenlijst is gebruik gemaakt van zoveel mogelijk gesloten vragen, om de invuller het zo gemakkelijk mogelijk te maken. Steeds is wel gezorgd voor de mogelijkheid tot het geven van een vrije reactie, door het antwoord 'Anders' te gebruiken. De enquête begint met drie vragen die niets met de eed te maken hebben, maar die duidelijk moeten maken wie de respondent is. Zo kan bekeken worden of de reacties van een representatieve groep kwamen. De man-vrouw verhouding was in orde, in de sector is de verhouding 78% mannen tegenover 22% vrouwen (NBA, 2018), in de enquête is het 77% tegen 23%. De verhouding van leeftijd is vrij egaal, er is niet een groep die oververtegenwoordigd is. Het is logisch dat de accountants tot 30 jaar minder vertegenwoordigd zijn, zij zullen vaak nog niet hun opleiding hebben afgerond en daarom de beroepseed nog niet hebben moeten afleggen.

In vraag vier en vijf wordt gevraagd wat het kantoor van de accountant rond de aflegging van de beroepseed voor aandacht aan de ethiek besteed heeft. Daaruit blijkt dat iets meer kantoren geen aandacht besteed hebben aan ethiek dan wel rond de aflegging van de eed. De mensen die iets anders geantwoord hebben, zijn niet bij een kantoor werkzaam

³ De top-10 zoals blijkt uit de ranglijst gepubliceerd op <https://www.accountant.nl/feiten-en-cijfers/top-30-accountantskantoren-nederland/> uit een onderzoek van Full Finance.

4. Heeft uw kantoor rond de aflegging van de beroepseed aandacht besteed aan ethiek?

158 reacties

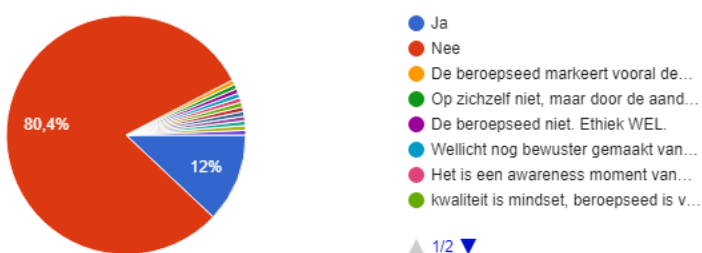
(overheidsaccountant, accountant in business, ZZP'er) of zijn het vergeten. Op de vijfde vraag hebben 58 mensen gereageerd. Daar kwam een aantal maal voorbij dat een cursus was gedaan, maar ook vaak een e-learning. Maar hetgeen het meeste voorbijkwam, was een bijeenkomst (of meerdere), een aantal maal een bijeenkomst

waarbij de eed gelijk werd afgelegd. Vooral bijeenkomsten en cursussen, als echt over ethiek gepraat wordt met anderen, lijken een goede manier om te leren en discussiëren over ethiek, zoals onder meer uit DeMartino, Boatright en de bijdrage van de Monitoring Commissie Banken gehaald kan worden.

In vraag zes blijkt ook dat in de afgelopen twee jaar, grofweg ook de periode tussen de invoering van de beroepseed tot nu, het merendeel van de accountants ook een ethiek cursus heeft gedaan. In vraag zeven en acht gaat het om het effect van de beroepseed op de werkzaamheden. In vraag zeven wordt naar het effect op de dagelijkse werkzaamheden gevraagd, in vraag acht naar het effect bij lastige beslissingen. Wat daarbij opvalt, is dat het percentage dat niet over de eed nadenkt op lastige momenten meer is dan bij de dagelijkse werkzaamheden.

7. Heeft de beroepseed invloed op uw dagelijkse werkzaamheden?

158 reacties

Bij vraag zeven is vaak gebruikt gemaakt van de optie tot open antwoorden. Meerdere malen is gezegd dat de eed zelf niet van belang is. Echter, ethiek speelde wel regelmatig mee bij die accountants, waarbij soms wel aangetekend werd dat de eed een extra moment creëerde over ethiek na te denken. In vraag acht heeft een aantal van die respondenten alsnog ja of nee ingevuld, waardoor zowel ja als nee een hoger percentage heeft bij 8 ten opzichte van zeven. Toch laten de beide diagrammen een beeld zien waaruit één duidelijke conclusie kan getrokken worden. De overgrote meerderheid staat

8. Heeft de beroepseed invloed op uw besluiten op lastige momenten of bij lastige verzoeken?

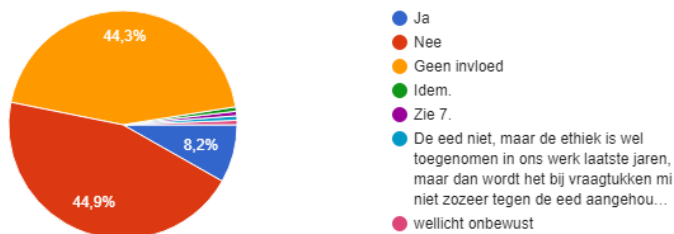
158 reacties

niet stil bij de beroepseed, niet bij de dagelijkse werkzaamheden of bij lastige momenten.

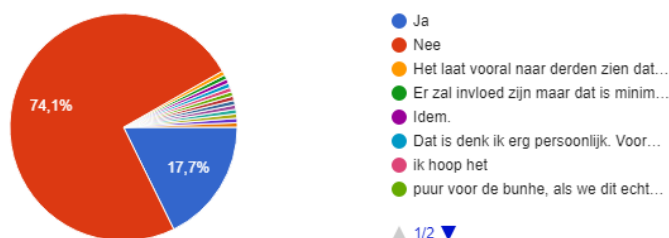
9. Heeft de beroepseed u ethischer doen handelen?

158 reacties

10. Denkt u dat het invoeren van een beroepseed de accountantssector ethischer doet handelen?

158 reacties

De laatste twee gesloten vragen gaan over de algemene invloed van de beroepseed, heeft de eed de accountant ethischer doen handelen en denkt hij dat de sector door de eed ethischer wordt? De accountants hebben met bijna 90% gestemd op 'Nee' of 'Geen invloed' op vraag 9. Slechts 13 van de 158 mensen zeggen dat de beroepseed hem of haar wel ethischer doet handelen. Als naar de invloed van de beroepseed op de hele sector wordt gevraagd, is de meerderheid minder groot, maar zegt alsnog meer dan 74% dat zij niet verwachten dat de beroepseed de sector ethischer maakt. Wel wordt nog een aantal keer benadrukt dat accountants denken dat een discussie over ethiek wel zorgt voor

een betere ethiek in de sector.

In de laatste open vraag (en enkele keren in de open ruimte bij eerdere vragen) komt meerdere malen terug dat de beroepseed meer iets is voor de buitenwereld, maar niet zozeer voor de sector zelf. Sommigen noemen de eed in verschillende bewoordingen 'onzin', de term symboolwetgeving komt ook meermaals voorbij. Verder blijkt dat maar weinig accountants aan de beroepseed denken, iets eraan hebben of iets ermee doen.

Veelvoorkomend antwoord is ook dat het ethische gedrag in de accountant moet zitten, het ethische gedrag moet uit de accountant zelf komen waardoor de eed niet nodig zou (moeten) zijn. Verder valt op dat sommigen zelfs oprecht teleurgesteld lijken dat een eed nodig zou zijn om ethisch te handelen, aangezien accountants zich altijd aan de beroepseer zouden moeten houden. Als een accountant zich niet ethisch kan gedragen, zou hij volgens hen in eerste instantie al geen accountant moeten worden.

De eed zorgt blijkbaar wel voor een extra discussiemoment over ethiek en juist die discussie kan het ethiekniveau vooruit helpen in de sector. De eed is mede ingevoerd om de discussie op gang te brengen, dus wanneer de eed hiervoor zorgt, zal de eed toch een positieve invloed hebben op de kwaliteit van accountants. Sommigen wijzen erop dat ze overtuigd zijn door de onderzoeken van Dan Ariely, waaruit blijkt dat iets steeds moet worden herhaald, wilt het worden nageleefd (Ariely, 2012). Daarbij zou gedacht kunnen worden aan het herhaald af laten leggen van de eed, maar de herhaling zou ook kunnen plaatsvinden in (PE-)cursussen en bijeenkomsten.

Als alle resultaten in ogenschouw genomen worden, komt naar voren dat veruit het grootste gedeelte van de accountants de eed niet als meerwaarde ziet en het beschouwd als symboolwetgeving of zelfs onzin. De eed heeft op dit moment dan ook amper invloed op het ethiekniveau van de sector.

In tabel 2 is gebleken dat de beroepseed voor accountants daarentegen wel voldoet aan bijna alle voorwaarden van het raamwerk van Sulmasy. Daarom zou de eed in theorie een positief effect moeten hebben. Nu accountants zo negatief over de eed zijn, zijn er geen veranderingen die de theorie aanreikt die zouden kunnen zorgen dat de eed een positieve invloed zal hebben op accountants.

Het is echter bijzonder opvallend dat de eed in de praktijk zo negatief wordt beoordeeld, zeer weinig accountants zeggen de eed te gebruiken of eraan te denken tijdens de werkzaamheden, terwijl de eed in theorie aan alle voorwaarden voldoet.

In hoofdstuk zes werden nog enkele tekortkomingen beschreven. De eed zou namelijk voor een kleinere en specifiekere groep moeten gelden, het ceremoniële aspect zou verbeterd moeten worden en in de opleiding en na het afleggen van de eed moet vaker en uitgebreider aandacht komen voor de eed en ethiek. Het zou kunnen dat als deze tekortkomingen opgelost zijn, dat de eed dan beter ligt bij accountants. Tegen die tijd zal ook wat tijd zijn verstreken, misschien dat accountants tegen die tijd ook wat gewend zijn aan de eed en het wat positiever beoordelen. De kans is groot dat accountants hun mening over de eed in ieder geval voorlopig niet zullen bijstellen.

Hoofdstuk 8 Conclusie

In deze scriptie is onderzoek gedaan naar de invloed van de beroepseed op het ethisch handelen van accountants. Omdat de beroepseed voor accountants nog bijzonder jong is en wel onderzoek is gedaan naar en discussie is geweest over andere beroepseden, is deze scriptie gestart met het bespreken van deze beroepseden. Hieruit zijn enkele vereisten gekomen waaraan voldaan moet worden om van een beroepseed een succes te maken. De accountantseed is vervolgens getoetst aan deze vereisten. Uit deze analyse wordt antwoord gegeven worden op de hoofdvraag:

Hoe kan de beroepseed bijdragen aan het voorkomen van schandalen in de accountancysector?

Uit de analyse blijkt dat de accountantseed aan een aantal aspecten voldoet. Het tuchtrecht, de eed is ingevoerd voor een voldoende kleine en homogene groep die gemakkelijk te herkennen is in de maatschappij en de eed is concreet gemaakt. Verder kan het werken als een morele richtlijn en hebben veel andere beroepsgroepen ook een eed om het maatschappelijk vertrouwen te vergroten.

Het ceremoniële gedeelte, de aandacht voor de eed en ethiek in de opleiding en na het afleggen van de eed en als laatste het verplicht stellen van de eed voor een zo klein en homogeen mogelijke groep zijn zaken die verbeterd kunnen en moeten worden.

Concluderend kan gezegd worden dat de eed op dit moment een goed begin is. Het zorgt ervoor, zoals mede uit de enquête blijkt, dat meer aandacht komt voor ethiek. Echter, gebruiken weinig accountants de eed en vinden ze het weinig nuttig. Meerdere keren wordt het symboolwetgeving genoemd. Of de eed zorgt voor dat minder schandalen in de sector, is op zijn minst hoogst twijfelachtig, de kans is groot dat de eed helemaal geen invloed heeft. De eed kan, als de aanbevelingen gevolgd worden wel een belangrijk onderdeel worden van de inspanningen om de sector ethischer te laten worden en blijven.

Een eerste aanbeveling betreft de ceremonie omtrent het afleggen van de eed. Een plechtig moment bij het afleggen is van groot belang. Voor de al bestaande accountant, is weinig terecht gekomen van een goede ceremonie vanwege de enorme snelheid waarmee de eed moest worden afgelegd. Voor nieuwe accountants is, mits goed uitgevoerd, wel aan de ceremonie voldaan.

De belangrijkste tekortkoming is dat de eed nu teveel op zichzelf staat. De eed zou een steviger plek in het curriculum van de master en de post-master moeten krijgen, waardoor bij beginnend accountants de eed diep ingebakken zit in hun ethisch denken. De CEA stelt nu maar 8 van de 200 verplichte ECTS beschikbaar voor een domein waar ethiek onderdeel van uitmaakt. De NBA kan ook zorgen voor meer ethiek. Gedacht kan worden aan een verplichting van een bepaalde hoeveelheid PE-punten die aan ethiek besteed moeten worden (waaraan de eed gelinkt moet worden), bijeenkomsten omtrent de eed organiseren of bij het centraal eindexamen tot RA of AA de eed en ethiek gaan toetsen. Daarnaast

kunnen accountantskantoren de eed ook vaker laten terugkomen bij ethiektrainingen, cursussen of interne discussies.

Het belangrijkste is dat de eed en ethiek steeds terug blijven komen.

Verder zou moeten worden overwogen, of het nodig is de eed voor alle accountants verplicht te stellen of dat het alleen zou moeten voor de groep die voor de meeste problemen heeft gezorgd in het verleden, de openbaar accountants. Het is voor de werking van een eed belangrijk dat de groep zo klein en homogeen mogelijk is. De intern- en overheidsaccountants en accountants in business zijn niet degenen die voor de problemen in de sector hebben gezorgd, daarom moet verder onderzocht worden of het wel noodzakelijk is ook hen te verplichten de eed af te laten leggen.

Gedacht kan ook worden de eed alleen voor de top van accountantskantoren te laten gelden, bijvoorbeeld partners en hoger. Hierbij zou aangesloten bij de discussie omtrent de bankierseed, de groep kan nog kleiner en beter gedefinieerd worden. Daarnaast zijn partners degenen die een jaarrekening aftekenen, waardoor zij de personen zijn die invloed hebben op het hele proces rond de controle. Deze beleidsbepalers kunnen de cultuur veranderen van een kantoor en zij kunnen het algemeen belang laten meewegen in hun beslissingen omtrent de controle.

De resultaten van de enquête lieten zien dat nu zeer weinig accountants het nut van de eed inzien. De NBA zou verder moeten benadrukken waarom ze de eed ingevoerd hebben, uitleggen wat de redenen erachter zijn. Mocht de NBA niet bovenstaande maatregelen willen implementeren en accountants ook niet willen enthousiasmeren, dan zou de NBA nogmaals bij zichzelf te rade moeten gaan of de eed wel moet blijven. Zoals accountants aangaven, nu was het voor de meesten slechts een 'moetje'. Het zal niet de bedoeling zijn dat de eed een dode letter wordt, daar zal niemand op zitten te wachten.

Interessant voor vervolgonderzoek is te kijken bij andere eden, hoe die sectoren de eed integreren en hoe zij zorgen dat de eed wel gebruikt wordt door de professionals. Het effect van de eed moet enkele jaren na de invoering nogmaals onderzocht worden, wat is dan onder de streep het effect van de eed? Nu is de eed nog maar net ingevoerd, daarom moet over enkele jaren onderzocht worden wat dan de mening is van accountants over de eed en het effect ervan. Misschien zal het lastig zijn het effect van de eed zelf te destilleren, maar het is belangrijk een poging te wagen. Verder zou vervolgonderzoek gedaan moeten worden naar de verplichting van de eed voor alle accountants. Is het nodig is de eed voor alle accountants te verplichten, of behoeft de eed voor een kleinere groep verplicht gesteld worden. De kleine groep kan dan de openbaar accountants zijn of alleen de partners en bestuurders van een accountantskantoor.

Deze scriptie heeft ook enkele tekortkomingen. Om te beginnen is vooral uitgebreid ingegaan op de literatuur van andere beroepseden. Dit vanwege het ontbreken van een discussie in wetenschappelijke literatuur over de beroepseed van accountants. Verder onderzoek naar de werking van een beroepseed in de accounting of bedrijfseconomie zou

meer inzicht geven. Als laatste heeft de vragenlijst ruim 150 respondenten gekregen. Dit is een behoorlijk aantal, maar in toch nog geen procent van de totale hoeveelheid accountants. Van de respondenten waren, doordat de lijst mede doorgestuurd is naar enkele accountantskantoren, vooral veel openbaar accountants. De verdeling van de accountants zal daarom niet een goede afspiegeling zijn van het gehele beroep.

Bijlage 1

De Nederlandse artseneed (afgeleid van de Hippocrates eed)

"Ik zweer/beloof dat ik de geneeskunst zo goed als ik kan zal uitoefenen ten dienste van mijn medemens. Ik zal zorgen voorzieken, gezondheid bevorderen en lijden verlichten.

Ik stel het belang van de patiënt voorop en eerbiedig zijn opvattingen. Ik zal aan de patiënt geen schade doen. Ik luister en zal hem goed inlichten. Ik zal geheim houden wat mij is toevertrouwd.

Ik zal de geneeskundige kennis van mijzelf en anderen bevorderen. Ik erken de grenzen van mijn mogelijkheden. Ik zal mij open en toetsbaar opstellen.

Ik ken mijn verantwoordelijkheid voor de samenleving en zal de beschikbaarheid en toegankelijkheid van de gezondheidszorg bevorderen. Ik maak geen misbruik van mijn medische kennis, ook niet onder druk.

Ik zal zo het beroep van arts in ere houden.

Dat beloof ik.

of

Zo waarlijk helpe mij God almachtig."

De Nederlandse notariseed

"Ik zweer getrouwheid aan de Koning en de Grondwet en eerbied voor de rechterlijke autoriteiten.

Ik zweer, dat ik mij zal gedragen naar de wetten, de reglementen en de verordeningen die op het notarisambt van toepassing zijn en dat ik mijn taak eerlijk, nauwgezet en onpartijdig zal uitvoeren; dat ik geheimhouding zal betrachten ten aanzien van alles waarvan ik door mijn ambt kennis neem en dat ik voorts, middellijk noch onmiddellijk, onder enige naam of voorwendsel, tot het verkrijgen van mijn benoeming aan iemand iets heb gegeven of beloofd, noch zal geven of beloven."

De Nederlandse Advocateneed

"Ik zweer (beloof) getrouwheid aan de Koning, gehoorzaamheid aan de Grondwet, eerbied voor de rechterlijke autoriteiten, en dat ik geen zaak zal aanraden of verdedigen, die ik in gemoede niet gelove rechtvaardig te zijn."

De Nederlandse bankierseed

"Ik zweer/beloof binnen de grenzen van mijn functie die ik op enig moment in de bancaire sector vervul:

- dat ik mijn functie integer en zorgvuldig zal uitoefenen;
- dat ik een zorgvuldige afweging maak tussen de belangen van alle partijen die bij de onderneming zijn betrokken, te weten die van de klanten, de aandeelhouders, de werknemers en de samenleving waarin de onderneming opereert;

- dat ik in die afweging het belang van de klant centraal zal stellen;
- dat ik mij zal gedragen naar de wetten, de reglementen en de gedragscodes die op mij van toepassing zijn;
- dat ik geheim zal houden wat mij is toevertrouwd;
- dat ik geen misbruik zal maken van mijn kennis;
- dat ik mij open en toetsbaar zal opstellen en mijn verantwoordelijkheid voor de samenleving ken;
- dat ik mij zal inspannen om het vertrouwen in de financiële sector te behouden en te bevorderen.

Zo waarlijk helpe mij god Almachtig! / Dat verklaar en beloof ik!"

De Nederlandse accountantseed

"Ik ben mij ervan bewust dat ik als accountant dien te handelen in het algemeen belang. Ik oefen mijn beroep uit met een professioneel-kritische instelling.

In de uitoefening van mijn beroep als accountant laat ik mij leiden door fundamentele beginselen van integriteit, objectiviteit, vakbekwaamheid en zorgvuldigheid en vertrouwelijkheid.

Ik houd mij aan de wetten en regelgeving die op mijn beroep van toepassing zijn. Mijn professionaliteit brengt met zich mee dat ik geen handelingen verricht waarvan ik weet of behoort te weten dat die het accountantsberoep in diskrediet kunnen brengen.

Zo waarlijk helpe mij God almachtig/ dat beloof/dat verklaar ik."

De MBA eed

"As a business leader I recognize my role in society.

- My purpose is to lead people and manage resources to create value that no single individual can create alone.
- My decisions affect the well-being of individuals inside and outside my enterprise, today and tomorrow.

Therefore, I promise that:

- I will manage my enterprise with loyalty and care, and will not advance my personal interests at the expense of my enterprise or society.
- I will understand and uphold, in letter and spirit, the laws and contracts governing my conduct and that of my enterprise.
- I will refrain from corruption, unfair competition, or business practices harmful to society.
- I will protect the human rights and dignity of all people affected by my enterprise, and I will oppose discrimination and exploitation.

- I will protect the right of future generations to advance their standard of living and enjoy a healthy planet.
- I will report the performance and risks of my enterprise accurately and honestly.
- I will invest in developing myself and others, helping the management profession continue to advance and create sustainable and inclusive prosperity.

In exercising my professional duties according to these principles, I recognize that my behavior must set an example of integrity, eliciting trust and esteem from those I serve. I will remain accountable to my peers and to society for my actions and for upholding these standards.

This oath I make freely, and upon my honor."

Bijlage 2

De begeleidende tekst:

In mijn scriptie onderzoek ik de invloed van de beroepseed voor accountants op het ethische gedrag van accountants. Met deze vragenlijst wil ik bekijken hoe de invloed van de beroepseed in de praktijk uitpakt. Deze vragenlijst kunt u alleen invullen als u de beroepseed al heeft afgelegd. Alvast dank voor het invullen!

***Vereist**

1. Bent u een man of een vrouw? *

Man

Vrouw

2. Hoe oud bent u? *

20-25 jaar

26-30 jaar

31-35 jaar

36-40 jaar

41-45 jaar

46-50 jaar

51-55 jaar

56-60 jaar

61 of ouder

3. Hoelang werkt u al als accountant? *

0-5 jaar

6-10 jaar

11-15 jaar

16-20 jaar

25 jaar of langer

4. Heeft uw kantoor rond de aflegging van de beroepseed aandacht besteed aan ethiek? *

Ja

Nee

Anders:

5. Indien ja, bij vraag 4. Hoe heeft uw kantoor dit vormgegeven?

Jouw antwoord

6. Heeft u (bijvoorbeeld via uw accountantskantoor, PE-cursus) een ethiek cursus gehad in de afgelopen twee jaar? *

Ja

Nee

Anders:

7. Heeft de beroepseed invloed op uw dagelijkse werkzaamheden? *

Ja

Nee

Anders:

8. Heeft de beroepseed invloed op uw besluiten op lastige momenten of bij lastige verzoeken? *

Ja

Nee

Anders:

9. Heeft de beroepseed u ethischer doen handelen? *

Ja

Nee

Geen invloed

Anders:

10. Denkt u dat het invoeren van een beroepseed de accountantssector ethischer doet handelen? *

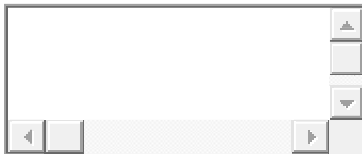
Ja

Nee

Anders:

Wilt u verder nog iets kwijt over de beroepseed?

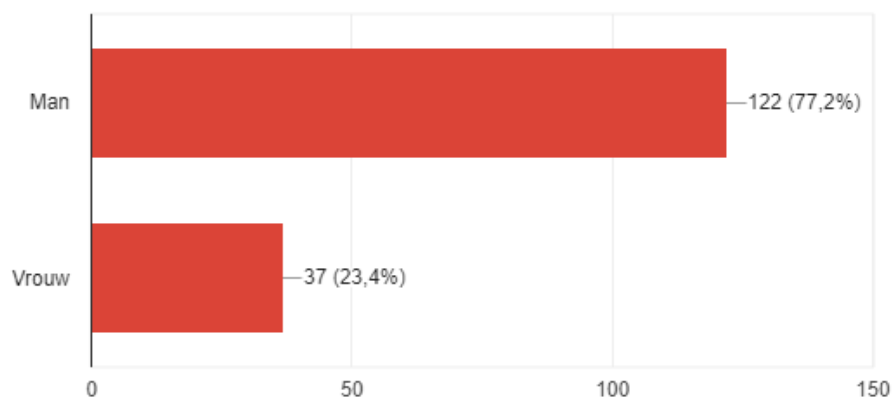
Jouw antwoord

Bijlage 3

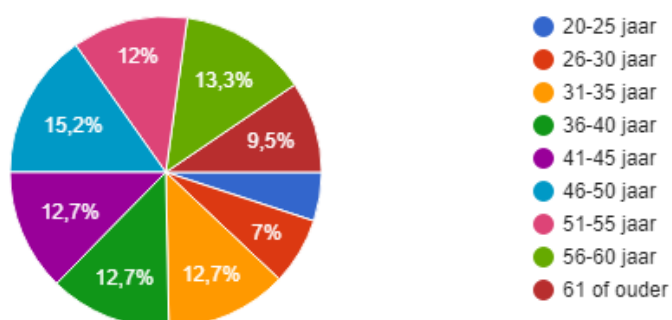
1. Bent u een man of een vrouw?

158 reacties

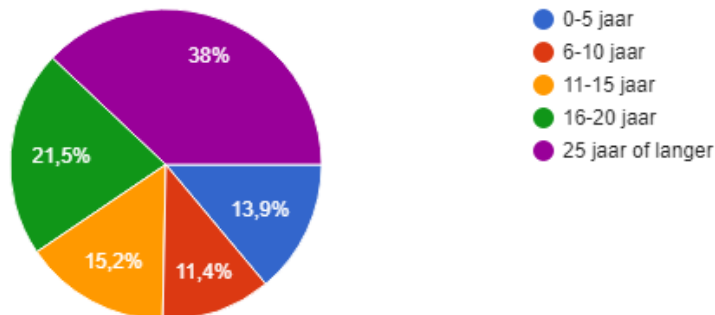
2. Hoe oud bent u?

158 reacties

3. Hoelang werkt u al als accountant?

158 reacties

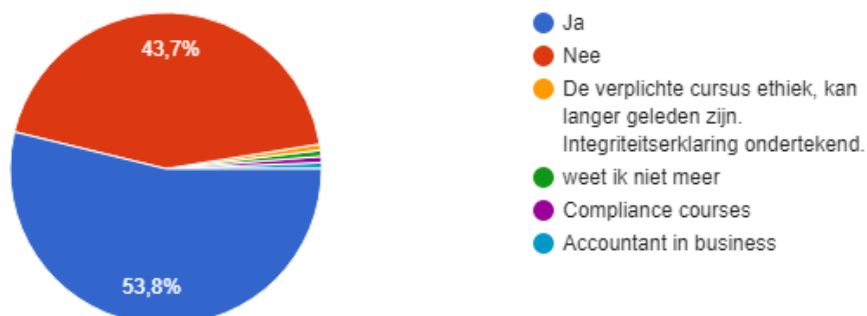
4. Heeft uw kantoor rond de aflegging van de beroepseed aandacht besteed aan ethiek?

158 reacties

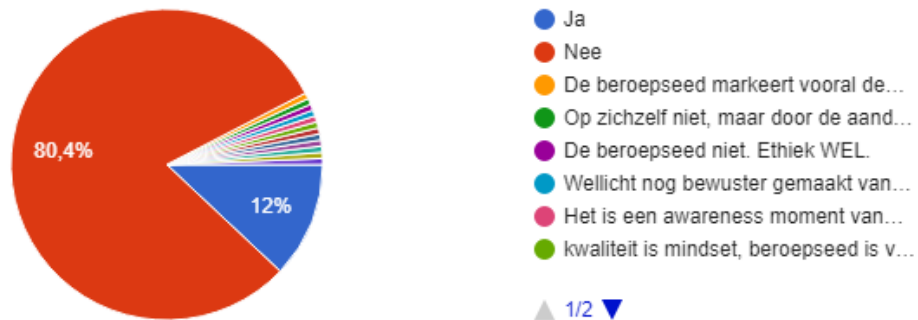
6. Heeft u (bijvoorbeeld via uw accountantskantoor, PE-cursus) een ethiek cursus gehad in de afgelopen twee jaar?

158 reacties

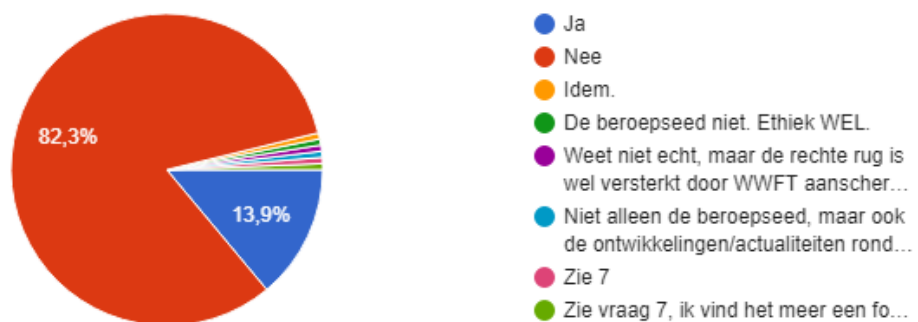
7. Heeft de beroepseed invloed op uw dagelijkse werkzaamheden?

158 reacties

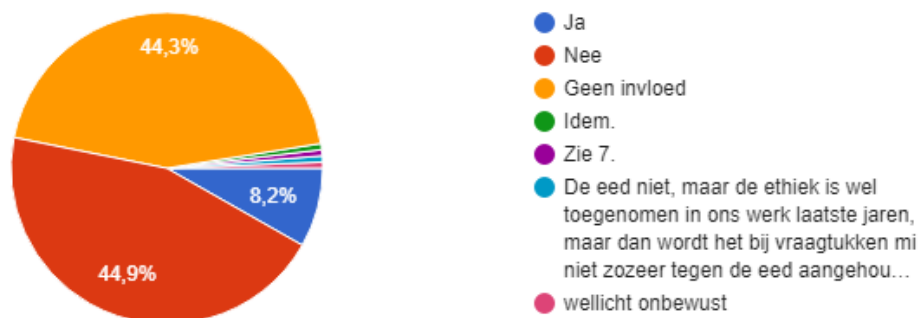
8. Heeft de beroepseed invloed op uw besluiten op lastige momenten of bij lastige verzoeken?

158 reacties

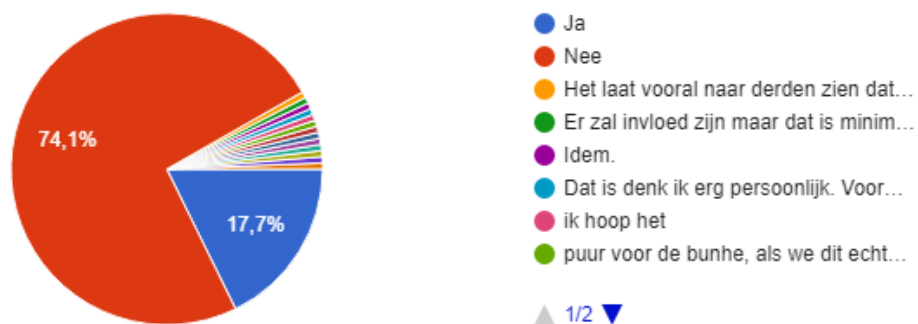
9. Heeft de beroepseed u ethischer doen handelen?

158 reacties

10. Denkt u dat het invoeren van een beroepseed de accountantssector ethischer doet handelen?

158 reacties

Literatuurlijst

- Accountancy van morgen. (2018, januari 31). Claimprocedure tegen Deloitte vanwege rol in Steinhoff-schandaal. *Accountancy van morgen*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.accountancyvanmorgen.nl/2018/01/31/claimprocedure-tegen-deloitte-vanwege-rol-in-steinhoff-schandaal/>
- accountant.nl. (2015, oktober 16). VEB sleept KPMG-partner voor tuchtrechter vanwege Imtech. *accountant.nl*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.accountant.nl/nieuws/2015/10/veb-sleept-kpmg-partner-voor-tuchtrechter-vanwege-imtech/>
- accountant.nl. (2017, juni 21). NBA kondigt indienen tuchtklacht aan bij 83 accountants zonder eed. *accountant.nl*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.accountant.nl/nieuws/2017/6/nba-kondigt-indienen-tuchtklacht-aan-bij-83-accountants-zonder-ee/>
- AFM. (sd). *Website AFM, veelgestelde vragen over de bankierseed*. Opgeroepen op mei 25, 2018, van <https://www.afm.nl/nl-nl/professionals/veelgestelde-vragen/bankierseed-algemeen>
- Anderson, M. (2009, juni). Why We Created the MBA Oath. *Harvard Business Review*. Opgehaald van <https://hbr.org/2009/06/why-we-created-the-mba-oath>
- banken.nl. (2013, augustus 19). *Bankierseed geldt vanaf 2015 ook voor medewerkers*. Opgeroepen op mei 24, 2018, van <https://www.banken.nl/nieuws/1232/bankierseed-geldt-vanaf-2015-ook-voor-medewerkers>
- Beslissing ex artikel 38 Wet tuchtrechtspraak accountants in de zaak met nummer 17/1809 en verder, 17/1809, 17/1814, 17/1815, 17/1816, 17/1823, 17/1824, 17/1833 en 17/1839 (Accountantskamer december 20, 2017). Opgehaald van <https://www.accountant.nl/tucht/2017/12/acht-doorhalingen-wegens-niet-afleggen-ee/>
- Boathright, J. (2013). Swearing to be Virtuous: The Prospects of a Banker's Oath. *Review of Social Economy*, 71(2), 140-165. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/00346764.2013.800305>
- CEA. (2015, december). *Website Commissie Eindtermen accounting*. Opgehaald van <https://www.ceaweb.nl/globalassets/archief/eindtermen/eindtermen-2016/170118-eindtermen-accountantsopleidingen-2016-printv-1.1.pdf>
- Christopoulos, N. (1999, april). Advocateneed verdient nadere beschouwing. *Advocatenblad*.
- de Bruin, B. (2016). Pledging Integrity: Oaths as Forms of Business Ethics management. *Journal of business ethics*, 23-42. doi:10.1007/s10551-014-2504-1
- DeMartino, G. (2011, januari 6). On the need for professional economic ethics. *The Economist*. Opgehaald van <https://www.economist.com/free-exchange/2011/01/06/on-the-need-for-professional-economic-ethics>

- Dossabhoy, S., Feng, J., & Desa, M. (2017). The Use and Relevance of the Hippocratic Oath in 2015— a Survey of US Medical Schools. *Journal of Anesthesia History*. doi:<https://doi.org/10.1016/j.janh.2017.09.005>
- Gawronski, S., & Tillema, A. (2013). De Bankierseed: panacee of symboolpolitiek? *Tijdschrift voor Financieel recht*(3).
- Green, B. (2017). Use of the Hippocratic or other professional oaths in UK medical schools in 2017: practice, perception of benefit and principlism. *BMC Res Notes*. doi:<https://doi.org/10.1186/s13104-017-3114-7>
- Huizinga, & Blanksma. (2011, maart 24). NADER GEWIJZIGDE MOTIE VAN DE LEDEN HUIZING EN BLANKSMA-VAN DEN HEUVEL TER VERVANGING VAN DIE GEDRUKT ONDER NR. 37.
- Hurwitz, B. &. (1997). Swearing to care: the resurgence in medical oaths 315 :1671. *British Medical Journal*. doi:<https://doi.org/10.1136/bmj.315.7123.1671>
- Kass, L. (1983). Professing Ethically, On the Place of Ethics in Defining Medicine. *Journal of the American Medical Association*, 1305–1310. doi:10.1001/jama.1983.03330340047030
- Khurana, R., & Nohria, N. (2008, oktober). It's Time to Make Management a True Profession. *Harvard Business Review*. Opgehaald van <https://hbr.org/2008/10/its-time-to-make-management-a-true-profession>
- KNMG. (2010). *Nederlandse artseneed*. KNMG.
- Kraaijeveld, K. (2014, oktober 10). Komt het ooit nog goed met ons vertrouwen in accountants? *Vrij Nederland*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.vn.nl/komt-het-ooit-nog-goed-met-ons-vertrouwen-in-accountants/>
- Lieverse, C., & Poelgeest, J. v. (2012, december 5). De bankierseed. *Tijdschrift voor compliance*(4).
- Limentani, A. (1999). The role of ethical principles in health care and the implications for ethical codes. *Journal of Medical Ethics*(25), 394-398.
- MBA Oath. (sd). *Site van de MBA eed*. Opgehaald van <http://mbaoath.org/about/>
- Mijnheer, D. (2018, april 5). Accountantskantoor EY moet verantwoording afleggen voor rol in Oezbeekse corruptieaffaire. *Follow the Money*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.ftm.nl/artikelen/accountantskantoor-ey-moet-verantwoording-afleggen-voor-rol-in-oezbeekse-corruptieaffaire?share=1>
- Monitoring Commissie Code Banken. (2016). *De kloof overbruggen*.
- NBA. (2013, januari). *Webside van de NBA*. Opgehaald van https://www.nba.nl/globalassets/kwaliteitsbevordering/klacht--en-tuchtrecht/nba-brochure_klacht_en_tuchtrecht_aug14.pdf
- NBA. (2014). *In het publiek belang*.

- NBA. (2016, februari 3). NBA alert 38 Kantoorroulatie. Opgehaald van https://www.nba.nl/globalassets/wet--en-regelgeving/nba-alerts/nba_alert_38_kantoorroulatie.pdf
- NBA. (2016). *Vergaderstukken 2016*.
- NBA. (2017). *Vergaderstukken 2017*.
- NBA. (2018, januari 17). *accountant.nl*. Opgehaald van <https://www.accountant.nl/feiten-en-cijfers/ledenaantallen-nba/>
- NBA. (sd). *Informatie over de beroepseed*. Opgeroepen op juni 12, 2018, van Website van de NBA: <https://www.nba.nl/kwaliteitsbevordering/beroepseed-voor-accountants/>
- Nederlandse Orde van Advocaten. (sd). *Gedragsregels advocatuur*. Opgeroepen op mei 2018, van Website van de NOA: <http://regelgeving.advocatenorde.nl/content/gedragsregels-advocatuur>
- Nierop, T. (2016, juni 24). Zonder geloofwaardigheid geen vertrouwen. *accountant.nl*.
- Nijboer, H. (2014, mei 14). Accountants moeten weer te vertrouwen zijn. *Trouw*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.trouw.nl/home/accountants-moeten-weer-te-vertrouwen-zijn~ac763541/>
- O'Boyle, E. (2011). Anderson and Escher's The MBA Oath: Review essay. *Journal of Business Ethics*(101), 285-295. doi:10.1007/s10551-010-0722-8
- Oster, S. (2011, september). Reviewed Work: The Economist's Oath: On the Need for and Content of Professional Economic Ethics by George F. DeMartino . *Journal of Economic Literature*, 49(3), 719-722. Opgehaald van <http://www.jstor.org/stable/23071729>
- Pellegrino, E. (1979). Toward a reconstruction of medical morality: The primacy of the act of profession and the fact of illness. *Journal of Medicine and Philosophy*(4), 32-56.
- Piersma, J. (2012, september 26). Ahold ruilt Deloitte in voor PwC. *Financieel Dagblad*. Opgeroepen op juni 19, 2018, van <https://fd.nl/frontpage/ondernemen/803730/ahold-ruilt-deloitte-in-voor-pwc>
- Ragatz, J. A., & Duska, R. F. (2010). Financial codes of ethics. In J. Boatright. *Finance ethics: Critical issues in theory and practice*, 297-323.
- Redactie FA Rendement. (2014, mei 19). Verplichte accountantsroulatie na tien jaar. *rendement.nl*. Opgeroepen op juni 1, 2018, van <https://www.rendement.nl/nieuws/id13158-verplichte-accountantsroulatie-na-tien-jaar.html>
- Schokker, H. (2017). De bijdrage van het bankierseed en het tuchtrecht. *Bank Wereld*, pp. 6-7.

- Smit, E. (2014, januari 13). De zaak Ballast Nedam/KPMG: de beerput gaat open. *Follow the money*. Opgeroepen op juni 18, 2018, van <https://www.ftm.nl/artikelen/de-zaak-ballast-nedamkpmg-de-beerput-gaat-open?share=1>
- Sulmasy, D. (1999). What Is an Oath and Why Should a Physician Swear One? *Theoretical Medicine and Bioethics*, pp. 329-346. doi:<https://doi.org/10.1023/A:1009968512510>
- The Economist. (2009, juni 4). Forswearing greed. *The Economist*.
- Thunderbird Business School. (sd). *Thunderbird Oath of Honor*. Opgeroepen op mei 2018, van Thunderbird website: <https://thunderbird.asu.edu/about/global-impact/thunderbird-oath-honor>
- Tweede Kamer. (2017, juni 14). Wet aanvullende maatregelen accountantsorganisaties, Kamerstuk 34667.
- Valckx, V., & van der Weijden, L. (2014). Nieuwe gedragscode voor accountants: het gaat om professioneel en integer zijn. *PwC Spotlight*(1), pp. 6-8.
- van Almelo, L. (2017, december 22). *accountant.nl*. Opgehaald van <https://www.accountant.nl/tucht/2017/12/acht-doorhalingen-wegens-niet-afleggen-eeed/>
- van den Berg, A. (2012). Integriteitsbeoordelingen. Uitgeverij BOXPress.
- Veldhuis, J. (2016, augustus 5). Opgeroepen op juni 20, 2018, van De bloggende advocaat: <https://www.debloggendeadvocaat.nl/2016/08/05/hoe-wordt-advocaat-beedigd/>

Overig

- Kamerstuk 33235, nummer 5
- Kamerstuk 33236, nummer 6
- Kamerstuk 33236, nummer 13
- Kamerstuk 33918 nummer 3
- Kamerstuk 33918 nr. 11

Regeling eed of belofte financiële sector, onder §2

De foto van de voorpagina is gemaakt door Marcel van den Bergh op de Accountantsdag in de Rai. De foto is gevonden op de volgende website:

<http://marcelvandenbergh.com/categorie/category/1/accountantsdag-5-jpg?q=beroepseede&page=1> op 4 juli 2018